

Kapitalen i brevform – bind I

[Brev 1 – Varer og penger – del 1 – varen som bruksverdi](#)

Bare hvis vi vet hva en **vare** er og hva **penger** og hva **kapital** er, kan vi forstå hele økonomien. Jeg tenker at de fleste økonomer forklarer dette på uforståelige måter, eller rett og slett feil. En god forklaring mener jeg at vi kan finne hos Marx. Han gjør det i begynnelsen av boken om *Kapitalen* som han også kaller *Kritikk av den politiske økonomien*.

Jeg skal nå først forsøke å legge frem hva han fant ut om varene og om pengene. Du finner en annen gjennomgang av kapitlene om varen slik det er beskrevet i Kapitalen her.

<http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/KarlMarxStud.htm>

Da Marx strevde med å forstå hele økonomien i den epoken han levde, gjorde han en virkelig stor mengde grundige undersøkelser av alle de økonomiske forhold han kunne sanse direkte og lese seg til. Marx registrerte da det som vi alle nå kan se enda bedre enn folk kunne på hans tid, for nærmere 200 år siden, at rikdommen under kapitalismen fremtrer som en uhyre samling av varer. Vi kan bare tenke på alt vi har og se hva som er varer og ikke. Og vi kan tenke på alt vi ser og hører og vurdere hvor mye av det også som er varer. Det er svært mye.

Så satte Marx i gang med å analysere varen. Han sa at den er en ytre gjenstand, en ting som gjennom sine egenskaper tilfredsstiller menneskelige behov av ett eller annet slag og det spiller ingen rolle om behovet har sitt utspring i magen eller fantasien. Det spiller heller ingen rolle om den tilfredsstiller behovet som forbruksmiddel eller produksjonsmiddel. Alle nyttige ting kan vi se på ut fra en dobbelt synsvinkel, alt ettersom vi er ute etter den nyttige tingens kvalitet (egenskaper) eller dens kvantitet (antall).

Det er nytten av en ting som gjør den til en bruksverdi. Og nytten er bestemt av egenskapene til selve varen og kan ikke eksistere uten dette. Varelegemet, enten det nå er jern, hvete eller diamant osv. er derfor en bruksverdi eller et gode. Bruksverdien blir virkeliggjort gjennom bruken eller konsumet og bruksverdien utgjør det stofflige innholdet i rikdommen, uansett hvilken samfunnsmessig form den har. Men i det samfunnet som Marx undersøker, sier

han er bruksverdien den stofflige bæreren av – bytteverdien. Og den skal vi snakke om i neste innlegg.

Brev 2 – Hva er en vare – del 2 – varen som bytteverdien

Det forrige innlegget handlet om at en vare er en bruksverdi. Så sluttet innlegget med å hevde at varen også er/har en bytteverdi.

Marx sier at bytteverdien ved første blick fremtrer som et kvantitativt forhold, den er et mål på den proporsjonen som en bruksverdi blir byttet mot en bruksverdi av et annet slag. Og dette forholdet veksler stadig etter tid og sted. Derfor opptrer bytteverdien som noe tilfeldig og reint relativt. En indre bytteverdi hos varen, som ligger i den selv, er altså en selvmotsigelse. Det er jo slik at en kilo hvete kan byttes mot en viss mengde skosverte, en viss mengde silke eller med en viss mengde gull. Altså har hveten en mengde bytteverdier og ikke bare en.

Men så tenkte han at når en viss mengde skosverte, silke eller gull er bytteverdien for en kilo hvete så må det være mulig å erstatte disse mengdene skosverte, silke og hvete med hverandre, eller vi kan si at de må være like store bytteverdier i forhold til hverandre.

Når han funderte mer på det så fant han ut alle de gyldige bytteverdiene til en og samme vare uttrykte det samme selv om de trådte frem som forskjellige. Men det var ikke alt. Bytteverdien uttrykte eller trådte frem for noe som var likt, men som vi ikke kunne se. Bytteverdien, skrev Marx, kunne bare være uttrykksmåten, "fremtredelsesformen for et innhold som det er mulig å skjelve fra den.

Han bruker så et eksempel der du tar en vare, for eksempel hvete og jern. Samme hva bytteforholdet mellom dem er, så kan du fremstille det slik at en gitt mengde hvete er lik med en viss mengde jern, for eksempel x kilo hvete = y kilo jern. Likningen forteller at det er noe likt i to forskjellige ting – begge er likt noe tredje som i og for seg verken er det ene eller det andre. Vi kan redusere begge de to varene, for så vidt som de er bytteverdier, til dette tredje.

Han har nå presentert oss for en gåte. Hva i all verden er nå dette tredje? Han kommer først til at det må være av en slik art at det ikke har noe med kvaliteten, eller egenskapene til de produserte tingene, og gjøre, men at det er av en slik art at det kan måles i kvantitet – så og så mange kilo hvete er lik så og så mange kilo jern.

Etter å ha gjennomgått alle muligheter kommer han frem til at det bare er en egenskap tilbake ved varelegemene som er felles og det er at de er produkter av menneskelig arbeid. Når vi abstraherer eller trekker fra bruksverdien, så abstraherer vi også fra alle de tinglige eller legemlige bestanddelene og formene som gjør arbeidsproduktet til bruksverdi. Alle de egenskapene som vi kan sanse er vekke. Når disse er vekke, altså når de nyttige egenskapene ved produktene er vekke, så forsvinner også den nyttige karakteren av det arbeidet som er lagt ned i dem, eller som han sier, er representert i dem. Den konkrete formen til de forskjellige typene arbeid forsvinner – de er alle redusert til, likt menneskelig arbeid, abstrakt menneskelig arbeid. Dette gjør dem til det som ligger bak bytteverdien, nemlig verdien.

Dette er foreløpig ikke klart, så neste gang skal vi gå mer inn på det.

20.01.2016 23:10.

Brev 3 – Bruksverdi, bytteverdi og verdi – en viktig parentes

Før vi går videre vil jeg si litt om hvordan Marx begynte sin tenkning om disse sakene. Han skrev veldig tidlig (rundt 1844 i sine Økonomisk-filosofisk manuskripter) om at menneskene har to legemer. Han kalte dem menneskets organiske legeme og menneskets uorganiske legeme. Det er jo, ved første blikk, en merkelig påstand. Men når vi fikk vite at han med det organiske legeme mente det som er innenfor skinnet, og at det uorganiske legemet er alt som er utenfor skinnet som mennesket lever av og i, da ble det litt klarere.

Marx sin tenkning om økonomi har nemlig et økologisk utspring. Det handler om utvekslingen mellom menneskene og naturen rundt som vi lever av og i. Og så handler det om den utvekslingen som menneskene kan foreta og virkelig foretar seg imellom på grunnlag av deres utveksling med naturen rundt.

Så mente han at arten av og bruken av de redskapene og metodene og den kunnskapen som menneskene utvikler for å leve bedre i og av naturen rundt er det som skiller menneskene fra andre levende vesener. Han sier først at menneskenes vesen er at de som art er universelt skapende. Med det tenker jeg at han mente at menneskene potensielt sett kan utveksle seg med alle deler av naturen på måter som stadig skaper bedre levetilstander for dem.

Med dette flyttet han også menneskenes vesen ut fra menneskene indre og kom frem til at menneskenes vesen er alle deres forbindelser i verden.

I sin sjette tese om Feuerbach fra 1845 skriver han at "det menneskelige vesen" "ikke er en abstraksjon som ligger i (bor i) hvert enkelt individ". "I sin virkelighet er det helheten av de samfunnsmessige forbindelser/sammenhenger."

(I originalen heter det: "Feuerbach löst das religiöse Wesen in das menschliche Wesen aus. Aber das menschliche Wesen ist kein dem einzelnen Individuum inwohnendes Abstraktum. In seiner Wirklichkeit ist es das ensemble der gesellschaftlichen Verhältnisse.")

Ser vi i ordboken Duden betyr Verhältnisse når det gjelder mennesker det samme som Beziehungen og det betyr: en hvilken som helst forbindelse eller sammenheng. Ensemble er enten et fransk eller engelsk innskudd. Det kan vi se ved at det ikke er skrevet med stor bokstav slik som et tysk substantiv ville vært. Det er den franske betydningen som gir best mening her og den er ifølge ordboken Petit Larousse: resultatet av en forening av deler i et hele.)

Jeg mener altså at Marx sitt utgangspunkt for å studere økonomien i verden er utvekslingen mellom menneskene med naturen rundt og med hverandre på grunnlag av den første utvekslingen. Og så må jeg føye til at Marx hadde et annet mål. Det var ikke bare å forstå, men å forandre økonomien slik at menneskene kunne fortsette med å utvikle sine universelt skapende evner til beste for seg selv og andre, og i takt med naturen rundt.

[Brev 4 – Mer om bytteverdi – abstrakt arbeid – verdi](#)

Vi har nå vist at Marx analyserer varen som er elementærformen for den samlede mengde av varer. Han viser at varen har bruksverdi og han forklarer hva det er. Så sier han at når en vare kan byttes med en annen må det være noe som er likt i de to varene som byttes. Han tenker gjennom alt som kan være likt og kommer til at det eneste som er tilbake når alle konkrete egenskaper i varene, som altså utgjør deres bruksverdi, er trukket fra, er at de er produkter av menneskelig arbeid.

Men dette er også menneskelig arbeid der alle konkrete egenskaper er abstrahert fra, eller trukket fra. Dette finnes i virkeligheten, men vi kan ikke observere det med våre sanser, vi må abstrahere det i tenkningen vår. Han sier at når arbeidsproduktene er redusert til likt menneskelig arbeid, abstrakt menneskelig arbeid, så er det ikke blitt noe annet igjen av dem enn den samme spøkelsesaktige virkelighet, en formløs masse av forskjellsløst menneskelig arbeid, dvs. forbruk av menneskelig arbeidskraft uten hensyn til måten den er brukt på.

Disse tingene uttrykker nå bare at menneskelig arbeid har hopet seg opp i produksjonen av dem. Så sier han at menneskelig arbeid er noe samfunnsmessig, en samfunnsmessig substans som altså skapes i forhold til og i

et samfunn. Og han sier at varene har verdi som krystaller av denne samfunnsmessige substansen, det er dette som gjør dem til vareverdier.

I bytteforholdet mellom to varer viser bytteverdien seg for oss som noe fullstendig uavhengig av varenes bruksverdier. Dersom vi nå virkelig abstraherer fra arbeidsproduktene bruksverdier, så får vi verdien av varen, slik den ble definert over her. Det som er felles for varene, som fremtrer i bytteforholdet mellom dem, altså i bytteverdien, er verdien av varen. Så føyer Marx til at vi, i den videre fremstillingen, vil bli ført tilbake til bytteverdien som den nødvendige fremtredelsesformen for verdien. Men først gjentar han at en bruksverdi eller et gode bare har verdi fordi abstrakt menneskelig arbeid har blitt legemliggjort eller materialisert i en. Og så stiller han spørsmålet om hvordan vi i all verden kan måle størrelsen på varens verdi. Det skal vi ta opp neste gang.

Brev 5 – Målet på verdien og samfunnsmessig nødvendig arbeidstid

I forrige innlegg stilte vi spørsmålet: Hva er målet på verdien av varen når verdien er abstrakt menneskelige arbeid. Marx svarer at vi, for å besvare spørsmålet, må gå ut fra den mengden "verdiskapende substans", altså det arbeidet som varen inneholder. Og denne kvantiteten eller mengden blir målt etter hvor lenge arbeidet varer i tid og dermed kommer han frem til at varens verdistørrelse er avhengig av produksjonstiden eller arbeidstiden og at arbeidstiden igjen har sin målestokk i bestemte tidsdeler, som en time, en dag osv.

Så tar Marx opp et problem i den forbindelse. Hvis det er slik at en vares verdi er lik tiden det tar å produsere den, så kan en jo tenke at jo lengre tid det blir brukt på en vare desto mer verdifull er den. Altså at jo mer doven og udugelig arbeideren var, desto større ble verdien.

Men slik er det ikke. Vi må ta utgangspunkt i den samlede tid som det tar å produsere alle varer og som gir dem deres samlede verdi, dvs. legge sammen alle de utallige individuelle arbeidskrefter eller produksjonstimer og så dele verdien av alle varer med antall timer det tar å produsere dem.

Vi har altså med en gjennomsnittstørrelse å gjøre som en finner i det samfunnet en undersøker. Marx kaller det for samfunnsmessig gjennomsnittsarbeidskraft eller samfunnsmessig nødvendig arbeidstid. Så sammenfatter han det slik: Samfunnsmessig nødvendig arbeidstid er den arbeidstiden som trengs for å fremstille en eller annen bruksverdi under de

gitte samfunnsmessig-normale produksjonsvilkår og med den samfunnsmessige gjennomsnittsgard av dyktighet og arbeidsintensitet.

Han trekker så frem et eksempel fra sin tid. Etter at dampvevstolen ble innført i England var det kanskje nok med halvparten så mye arbeidstid som før for å forvandle en gitt mengde garn til tøy. Den engelske håndveveren, som arbeidet med den gamle vevstolen, trengte samme arbeidstid som før for å få til denne forvandlingen, men produktet av den individuelle arbeidstiden hans representerte nå bare en halv samfunnsmessig arbeidstime og falt derfor til halvparten av den tidlige verdien.

Den enkelte varen gjelder her i det hele tatt som gjennomsnittseksemplar av sitt slag. Varer som inneholder like store arbeidsmengder eller som kan fremstilles i løpet av samme arbeidstiden, har derfor den samme verdistørrelsen. Og verdien av en vare forholder seg til verdien av en annen vare på samme måte som den arbeidstiden som er nødvendig for å produsere den ene varen forholder seg til den arbeidstiden som er nødvendig for å produsere den andre.

Vi kan bare tenke oss hva dette betyr for de eldre produksjonsmetoder ved innføring av større automatisering med roboter og datakraft. Som vi ser er resonnetet helt brukbart også på dagens forhold. Neste gang skal vi se litt på noen eksempler som Marx bruker for å illustrere poenget sitt her.

Brev 6 – Vareverdien – noen eksempler

Som en ekstra sammenfatning av hva vareverdien er for noe siterer Marx fra et tidligere verk av seg sjøl (Til kritikken av den politiske økonomien, Berlin 1859) "Som verdier er alle varer bare bestemte mål for størknet arbeidstid".

Så sier han at verdistørrelsen på en vare vil holde seg konstant dersom den arbeidstiden som er nødvendig for å produsere den holder seg konstant. I den forbindelse viser han til at arbeidets produktivkraft er bestemt av mange slags forhold. Det er arbeidernes gjennomsnittlige dyktighet, utviklingsgraden i vitenskapen og dens teknologiske anvendelighet, den samfunnsmessige sammensetningen av produksjonsprosessen, omfanget og effektiviteten av produksjonsmidlene og av naturforhold.

I jordbruket kan det være slik at den samme mengden arbeid under gunstige forhold gjør at en kan høste ett 500 kg hvete, mens en under ugunstige bare kan klare 250 kg. Den samme mengden arbeid gir forskjellig resultat i mer rikholdige gruver enn i de fattige. Diamanter forekommer sjelden i jordskorpen

og det tar mye arbeid å finne dem, derfor krever det i gjennomsnitt mye arbeid. Følgelig representerer de mye arbeid i et lite volum. Dersom det lykkes å forvandle kull til diamanter med lite arbeid, så vil de falle i verdi til de ikke er mer verd enn mursteiner. Han har enda noen eksempler på det samme.

Så konkludere han med følgende: Allment kan vi si at jo større arbeidets produktivkraft er, desto kortere blir den arbeidstiden som trengs for å fremstille en artikkel, desto mindre blir den arbeidsmassen som blir krystallisert i den og desto mindre blir dens verdi. Og omvendt, jo mindre arbeidets produktivkraft er, desto lenger blir arbeidstiden som er nødvendig for å fremstille en artikkel og desto større blir dens verdi.

En vares verdistørrelse skifter altså direkte med mengden arbeid som blir virkeliggjort i den og omvendt i forhold til hvor mye produktivkraften vokser. Men er det sånn at alle bruksverdier er verdier? Det skal vi se på neste gang.

Brev 7 – Bruksverdier uten verdi

Marx sier at en ting godt kan være en bruksverdi uten å ha verdi. Hvis det finnes ting som er nyttige for menneskene som ikke er resultat av arbeid, så har de ikke verdi. Det gjelder luft, jord som ikke har vært dyrket, naturlige enger, viltvoksende trær osv.

Det er også slik at en ting kan være både nyttig og et produkt av menneskelig arbeid uten å ha verdi. Den som gjennom sin produksjon tilfredsstiller sitt eget behov skaper riktignok bruksverdi, men ingen vare. For å produsere en vare må han ikke bare produsere bruksverdi, men bruksverdi for andre, samfunnsmessig bruksverdi.

Engels føyer så til følgende i fjerde opplag av Kapitalen: "Bonden i middelalderen produserte skattekorn for føydalherren og tiendekorn for presten. Men verken skattekorn eller tiendekorn ble vare selv om de ble produsert for andre. For å bli en vare må produktet gjennom bytte bli overført til den det skal tjene som bruksverdi for." Han sier at han føyer til dette for å forebygge den misforståelsen at Marx mente at ethvert produkt som blir konsumert av en annen enn produsenten er en vare.

Så skriver Marx at det også er det slik at en ting ikke kan være verdi uten å være en bruksgjenstand. Dersom den ikke er til noe nytte, så er også arbeidet som den inneholder nytteløst, det teller ikke som arbeid og danner derfor ingen verdi.

Vi er nå ferdig med første del av første kapittel i Kapitalen. Vi skal neste gang se hvordan han går nøyere inn på at også arbeidet som er representert i varen har dobbeltkarakter.

Alt dette kan synes som spissfindige og livsfjerne saker, men det skal vise seg at det virkelig er grunnlaget for å forstå den verden vi lever i. Litt tålmodighet må riktignok til. Men uten tålmodighet og en del tankevirksomhet kan vi ikke kommet til bunns i noen viktige problemer.

Brev 8 – Dobbeltkarakteren til arbeidet som er representert i varen

Vi er nå kommet til andre del av første kapittel i første bind av Kapitalen av Karl Marx. Hvis du vil lese selv, og det er faktisk lurt, kan du kjøpe boken i billigutgave i bokhandel eller på nettet. Den er ganske rimelig.

Her skriver Marx at vi nå har sett at varen er noe tosidig, at den er både bruksverdi og bytteverdi. Jeg føyer til at vi også har sett at bytteverdien er fremtredelsesformen for verdien. Så skriver han noe veldig viktig. "Seinere viste det seg at arbeidet, for så vidt det er uttrykt i verdien, heller ikke har de samme kjennetegnene som det som det har som produsent av bruksverdier. Og han føyer til at "denne tosidige naturen til det arbeidet som varen inneholder ble først kritisk påvist av meg." Og han viser til boken Til kritikken av den politiske økonomien. Så skriver han at dette er det springende punktet som forståelsen av den politiske økonomien dreier seg om.

Jeg føyer til at de viktige angrepene på Marx teori om økonomien dreier seg om å fornekte dette forholdet. Ofte vil en knytte verdien av varen direkte til bruksverdien og folks vurderinger av bruksverdien. Den såkalte grensenytteteorien dreier seg om det. Den sier at det bare er tilbud og etterspørsel som bestemmer varens pris og når det produseres for mye av en vare i forhold til etterspørselen så faller prisen. Det er altså etterspørselen etter en vare som bruksverdi som bestemmer prisen og ikke det samfunnsmessig nødvendige abstrakte arbeidet som har gått med til produksjonen av den. Vi kommer tilbake til Marx behandling av forhold mellom verdi, bytteverdi og pris seinere.

Fordi Marx mener at dette er så viktig blir han her veldig detaljert for at vi skal forstå hva det går i. Han ber oss om å ta to varer og velger som eksempel en frakk og 10 alen lerretsstoff dvs. nærmere 11,5 meter av stoffet. Så antar han at frakken har dobbelt så stor verdi som stoffet. Hvis verdien på stoffet settes til V så er altså 10 alen lerret = V og en frakk = $2V$.

Så sier han frakken er bruksverdi som tilfredsstillende et bestemt behov. En bestemt art produktiv virksomhet er nødvendig for å fremstille den. Denne virksomheten er bestemt gjennom formålet med den, arbeidsmetoden som brukes, gjenstanden som lages, middel som brukes for å lage den og det resultatet en kommer frem til. Så definerer han dette arbeidet: Det arbeidet hvis nytte på denne måten viser seg i produktets bruksverdi, eller i at produktet er en bruksverdi, kaller vi kort og godt for **nyttig arbeid**.

Frakk og lerret er kvalitativt forskjellige bruksverdier og arbeidene som fremstiller dem er kvalitativt forskjellige nyttige arbeider – skredderarbeid og veving. Hvis produktene ikke var kvalitativt forskjellige bruksverdier og derfor produkter av kvalitativt forskjellige nyttige arbeider, så kunne de ikke på noen måte fremtre i forhold til hverandre som varer. Frakk byttes ikke mot frakk (av samme kvalitet, som her betyr samme sort, ikke slik vi ofte tenker på kvalitet som bedre eller dårligere), en bruksverdi kan ikke byttes mot den samme bruksverdien.

I neste innlegg skal vi la Marx forklare dette videre.

[Her finner du en svært aktuell tekst av Marx](#)

Hvis du vil se litt mer om hva Marx skrev om automatisering og utvikling av produktivkrefter kan du gå her:

<http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/Kapitalisme%20kommunisme.htm>

Hvis noe av det er vanskelig å forstå, så blir det lettere når vi kommer litt videre i økonomiskolen.

[Brev 9 – Bruksverdi og samfunnsmessig arbeidsdeling](#)

Hvis vi ser på de forskjellige bruksverdiene i den samlede varemengde i verden så fremtrer de som en helhet av varelegemer med like mange forskjellige, mangfoldige og nyttige arbeider som det finnes typer varer. Ut fra sine bruksverdier er varene delt opp i det Marx kaller slekt, art, familie, underart, varietet.

Vi kan jo tenke oss at alle varer er inndelt i varer som går til direkte forbruk (forbruksvarer) og varer som skal brukes i produksjonen av andre varer. Det kan vi kalle for arbeidsslekter. Så kan vi se på arter av forbruksvarer og produksjonsvarer og deler disse opp i mer avgrensede varesorter som da blir familier under disse osv. (Min kommentar.)

Dette gjenspeiler en samfunnsmessig deling av arbeidet som skaper de forskjellige varelegemene.

Så fremhever Marx at arbeidsdelingen er en forutsetning eller eksistensbetingelse for vareproduksjonen. Men vareproduksjonen er ikke en forutsetning for en samfunnsmessig arbeidsdeling. I det gammelindiske fellesskapet var arbeidet delt samfunnsmessig, uten at produktene ble til varer. Og så tar han et viktig aktuelt eksempel. I en fabrikk er arbeidet delt systematisk, men delingen blir ikke formidlet gjennom at arbeiderne bytter sine individuelle produkter med hverandre.

Det er bare produkter av privatarbeider som er sjølstendige og uavhengige av hverandre som kan opptre i forhold til hverandre som varer.

For at vi ikke skal kunne ta feil av hva Marx mener, gjentar han enda en gang sine hovedpoenger. Han sier følgende: I en bruksverdi av enhver vare skjuler det seg en bestemt målrettet produktiv virksomhet, eller et nyttig arbeid. Bruksverdier kan ikke opptre som varer i forhold til hverandre dersom det ikke skjuler seg kvalitativt forskjellige nyttige arbeider i dem.

Et samfunn der produktene allment tar form av varer, er et samfunn av vareprodusenter. I et slikt samfunn blir den kvalitative forskjellen mellom de nyttige arbeidene, som blir drevet uavhengig av hverandre i form av sjølstendige produsenters privatarbeid, utviklet til et system med mange ledd, til en samfunnsmessig deling av arbeidet.

Neste gang skal vi se hvorfor Marx sine tanker om økonomien har et dypt økologisk grunnlag.

[Brev 10 – Fra varen som bruksgjenstand til vareverdien](#)

Som verdier er frakk og tøy/lerret ting av samme substans, de er objektive uttrykk av likeartet arbeid. Likevel er skredderarbeid og veving arbeid av forskjellig kvalitet, det blir laget forskjellige ting som tilfredsstiller forskjellige behov. Men dersom vi ser bort fra den bestemte formen for produktiv virksomhet og altså ser bort fra den nyttige karakteren til arbeidet, så er det som blir igjen i dette arbeidet bare at det er innsats/forbruk (Verausgabung) av menneskelig arbeidskraft. Sjøl om skredderarbeid og veving er kvalitativt forskjellige produktive virksomheter, er begge produktiv bruk av menneskelig hjerne, muskler, nerver, henger osv. og i denne betydningen er begge menneskelig arbeid.

Verdien av varen representerer menneskelig arbeid rett og slett, forbruk av menneskelig arbeid overhodet. Det er det at en gir ut/bruker/forbruker enkel arbeidskraft, en arbeidskraft som i gjennomsnitt (dette ordet mangler i oktoberutgaven) ethvert vanlig menneske uten særlig utvikling har i sin legemlige organisme (eller – i kroppen sin). Karakteren av det enkle gjennomsnittsarbeidet selv veksler nok i forskjellige land og kulturepoker, men er gitt i et bestemt samfunn.

Jeg kommenterer at det er svært viktig at det her er understreket at det dreier seg om et gjennomsnitt. Det er noen som hevder at Marx arbeidsverditeori ikke holder fordi han ikke godtgjør at det finnes en virksomhet som vi kan kalle arbeid allment sett. De hevder at det han sier betyr at også det verdiskapende arbeidet er av kvalitativt forskjellig karakter. Men vi skal se at Marx ikke sier det, men at det finnes arbeid som kvantitativt ligger over det enkle gjennomsnittsarbeidet og skaper mer verdi enn dette.

Det enkle gjennomsnittsarbeidet tar, i et gitt samfunn, utgangspunkt i en gjennomsnittlig utdanning, opplæring og gjennomsnittlig kompetanse, for å bruke et moderne ord.

Så sier Marx at også finnes komplisert arbeid (altså ikke bare enkelt) og at det gjelder som potensiert eller heller multiplisert enkelt arbeid, slik at en mindre mengde komplisert arbeid er lik med en større mengde enkelt arbeid. En vare kan være produkt av det mest kompliserte arbeid, men verdien til denne varen likestiller den med produktet av enkelt arbeid og den regnes bare om til en bestemt mengde enkelt arbeid.

(Marx bemerker her, i en note, at vi må huske på at vi her ikke snakker om lønn eller den verdien som arbeideren får for en arbeidsdag. Her er det kun snakk om vareverdien som arbeidet tingliggjør seg i. Kategorien arbeidslønn eksisterer overhodet ikke ennå på dette nivået av fremstillingen.)

Erfaringen viser at denne omregningen foregår hele tiden. De forskjellige proporsjonene i hvilke forskjellige arter komplisert arbeid blir omregnet til enkelt arbeid, som sin mengdeenhet, blir fastsatt bak ryggen på produsentene og det synes dersom som om disse proporsjonene er gitt gjennom sedvane. For å gjøre det enklere for oss vil vi i det følgende se på hver type arbeid som enkelt og dermed spare oss for arbeidet med å regne om.

[Brev 11 – Kapitalen har et økologisk utgangspunkt](#)

Marx sier at eksistensen av det vi produserer, som en frakk, et tøyestykke, ethvert element i den materielle rikdommen som ikke er til stede i naturen,

alltid må formidles gjennom en særskilt produktiv virksomhet, som assimilerer særskilte naturstoffer for særskilte menneskelige behov. Dette betyr altså at vi må ta noe fra naturen og omforme det ut fra hvordan det er mulig å gjøre dette, slik at det blir noe som bedre tilfredsstillende menneskelige behov enn det som vi opprinnelig finner i naturen. Et annet navn på dette er produksjon. Produksjon er altså menneskenes utveksling med naturen rundt seg.

Så sier Marx at arbeidet, som skaper av bruksverdier, arbeidet som nyttig arbeid, er en eksistensbetingelse for menneskene samme hva samfunnsform de lever under. Det nyttige arbeidet er altså en evig naturnødvendighet som må til for å formidle stoffskiftet mellom mennesket og naturen rundt, altså for å formidle det menneskelige livet.

Bruksverdiene til produktene, frakk, tøyestykke osv., alle varelegemer, er dannet av forbindelsen mellom to elementer, naturstoff og arbeid. Hvis vi trekker fra alt nyttig arbeid fra alle produktene så blir det alltid igjen et materielt underlag (det som opprinnelig kom direkte fra naturen før det ble arbeidet med) som er der fra naturens side uten medvirkning fra menneskene.

I produksjonen kan vi bare gå frem som naturen sjøl, dvs. at vi bare kan forandre formen på stoffene. Dessuten blir vi, i dette formingsarbeidet, støttet av naturkreftene selv. Derfor, sier Marx er ikke arbeidet den eneste kilden til bruksverdiene, til den materielle rikdommen som menneskene produserer. Så siterer han en tidligere økonom som sa at arbeidet er dets (den materielle rikdommens) far, og jorda dens mor.

Dette er en annen formulering av det Marx sa allerede i 1844 i sine økonomisk-filosofiske manuskripter, at menneskene må sørge for at både dets organiske og dets uorganiske legeme er i god form for å skape seg gode liv, dvs. at både det av verden som er innenfor menneskene sitt skinn og det utenfor skinnet, som en lever av og i, må tas godt vare på for at hele mennesket skal utvikle seg godt. I tredje bind av Kapitalen gjentar han også at menneskene lever både av og i naturen.

Min kommentar er at det at få mennesket til å betrakte og behandle resten av naturen som en ytre del av sitt eget legeme, kan ikke få andre konsekvenser enn at en må ta godt vare på begge deler for å bli lykkelig, for ikke å snakke om, bare for å overleve. Det er dette som blir mer og mer umulig ettersom kapitalismen utvikler seg. Derfor blir kapitalismen mer og mer skadelig både for menneskene og naturen rundt.

Dette er grunnlaget for Marx moral. Det er skadelig for mennesker og natur å utvikle kapitalismen ut over et visst trinn, derfor er blir det mer og mer umoralsk å støtte opp om den kapitalistiske «utvikling» ettersom kapitalismen går sin gang. Da er det og fint at kapitalismen sjøl skaper alle materielle vilkår for sin egen oppheving, men det er bare menneskene som ved sine handlinger kan klare å virkeliggjøre noe sånt.

Brev 11b – Mer om bruksverdi og verdi

I de siste avsnittene i kapittel 1.2 i *Kapitalen* understreker Marx igjen at når det gjelder verdien av frakk og lerret/tøy, så har vi abstrahert fra forskjellen i bruksverdiene deres. (De som har tid og vil legge ned mer energi på å forstå Marx sitt begrep **abstrahere** kan se her:

<http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/Hva%20er%20dialektisk%20materialisme%20Bertell%20Ollman.htm>).

Når det gjelder arbeidene som fremtrer i disse verdiene har vi på samme måte abstrahert fra deres nyttig former, skredderarbeid og veving. Mens bruksverdiene av frakk og lerret utgjør en kombinasjon av målbestemte produktiv virksomheter med tøy og garn, så utgjør verdiene av frakk og lerret bare likeartete arbeidsmasser. Og vi betrakter arbeidene som disse verdiene inneholder så er de bare menneskelig arbeidskraft og vi betrakter dem da ikke ut fra deres produktive forhold til tøy og garn.

Det er også slik at frakk og lerret ikke bare er verdier, men de er verdier av bestemte størrelser. Ifølge forutsetningen som Marx har lagt inn så er frakken dobbelt så mye verd som 10 alen lerret. Denne forskjellen i verdistørrelsen kommer av at frakken inneholder dobbelt så mye arbeid som lerretet, slik at arbeidskraften må anvendes i dobbelt så lang tid for å produsere frakken som å produsere lerretet.

Når vi ser på varen som bruksverdi så måler vi den etter hva slags kvaliteter den har. Men når vi ser på varen som verdi, så måler vi den bare i kvantitet/mengde arbeid som er gått med til å lage den. For bruksverdien må vi spørre etter arbeidets hvordan og hva, men når det gjelder verdistørrelsen må vi spørre om hvor mye, om arbeidets varighet målt i tid.

Fordi verdistørrelsen av en vare bare representerer den mengden arbeid den inneholder, må varer i bestemte proporsjoner alltid være like store verdier.

Så tar Marx opp spørsmålet om hva som skjer med bruksverdiene og verdiene når arbeidets produktivitet stiger. Da kan en for eksempel produsere to frakker

på samme tid som en før brukte for å produsere en. Med dette øker bruksverdien fordi vi kan kle to mennesker med frakkene i stedet for en. Men arbeidet som går med til de to frakkene er ikke mer enn det som gikk med til å lage en frakk tidligere. I dette tilfellet er verdien av to frakker nå, verd like mye som verdien av en frakk var tidligere. Når produktivkraften øker så minsker altså arbeidet som er lagt ned i hver enkelt enhet som er produsert og dermed verdien av hver enkelt frakk.

Og det hele oppsummeres slik i siste avsnitt av kapittel 1, 2: Alt arbeid er på den ene siden forbruk av menneskelig arbeidskraft i fysiologisk tilstand, og i denne egenskapen av likt menneskelig arbeid danner det vareverdien. Alt arbeid er på den andre siden forbruk av menneskelig arbeidskraft i en særskilt målbestemt form og i denne egenskapen av konkret nyttig arbeid produserer det bruksverdier.

Vi er da ferdig med den grunnleggende logiske beskrivelsen av varen og skal neste gang ta opp verdiformen eller bytteverdien. Dette er begynnelsen på muligheten for å forstå kapitalismen, på å forstå hvordan merverdien oppsto og begynnelsen på å forklare logikken bak hvordan pengene oppsto.

[Brev 12 – Verdiformen eller bytteverdien](#)

Vi er nå kommet til kapittel 1.3 i Kapitalen. Marx begynner kapitlet med igjen å understreke at varen kommer til verden i form av bruksverdier eller varelegemer som jern, lerret, hvete osv. Dette kaller han deres hverdagslige naturalform. Men de er bare varer fordi de er noe dobbelt, de er både bruksgjenstander og verdibærere på samme tid. Det er bare i den grad de har denne dobbeltformen, naturalform og verdiform, at de i det hele tatt fremtrer som varer eller har form av varer.

Når det gjelder varen som verditing så kan du ikke finne varens verdi ved å undersøke varens naturalform. Det finnes ikke et atom naturstoff i varens legemliggjøring som verdi. Du kan ta opp varen og snu og vende på den, og undersøke den på alle måter, men den forblir ubegripelig som verditing.

Dette kommer av at varene bare er legemliggjøring av verdi i den grad de er uttrykk for den samme samfunnsmessige enhet, menneskelige arbeid. Varens karakter av legemliggjort verdi er reint samfunnsmessig. Derfor kan varens verdi bare fremtre i det samfunnsmessige forholdet mellom varer.

Marx sier at han tok utgangspunkt i varens bytteverdi eller bytteforholdet mellom varer for å komme på sporet etter verdien, som lå skjult i bytteverdien.

Og så sier han at vi nå må vende tilbake til denne uttrykksformen for verdien. Og dette gjør han for å kunne forklare pengeformen som vi alle vet er en felles verdiform som vi kan bytte i alle varer.

Men ikke nok med det, Marx vil påvise det som ikke engang ble forsøkt av den borgerlige økonomien, nemlig å påvise skapelseshistorien til pengeformen, hvordan penger ble penger. For å gjøre det må han forfølge utviklingen av verdiuttrykket som varenes verdiforhold inneholder, fra den enkleste figur til den blendende pengeformen. Med dette løser Marx, som den første i historien, pengenes gåte. Dette skal vi si mer om i neste brev.

Brev 13 – Hva er egentlig penger – her begynner oppklaringen

Det Marx driver med i første del av verket *Kapitalen* er å avdekke hva kapital egentlig er. Det er for å kunne gjøre det at han først må finne ut hva penger er for noe. Bare dersom vi forstår dette kan vi forstå hva kapital er og gå videre til å finne ut av kapitalens tilblivelse, utvikling og oppheving. Og forståelsen av penger begynner med at vi må forstå det enkleste verdiforholdet.

Marx skriver at det enkleste verdiforholdet er verdiforholdet mellom én vare og en annen vare av et annet slag, samme hvilken. Derfor gir verdiforholdet mellom to varer det enkleste uttrykket for verdien av en vare. Han kaller dette verdiuttrykket for enkel, enkeltstående eller tilfeldig verdiform (Kapittel 1.3.A). Så lager han et matematisk uttrykk for dette:

$x \text{ vare A} = y \text{ vare B}$ eller: $x \text{ vare A er verd } y \text{ vare B}$, dvs. 20 alen lerret = en frakk eller: 20 alen lerret er verd en frakk.

Så begynner kapittel 1.3.A.1 i *Kapitalen*: De to polene i verdiuttrykket: Relativ verdiform og ekvivalentformen.

Med dette innfører han noen begrep for å kunne beskrive det enkleste verdiuttrykket. Han sier at hemmeligheten ved alle verdiformer skjuler seg i denne enkle verdiformen. Og han føyer til at den egentlige vanskeligheten ligger i å analysere denne. Derfor bruker han god tid på det, og er svært nøye (noen ville ha sagt pirketet).

Så begynner han analysen sin. Han sier at i dette verdiuttrykket (20 alen lerret er verd 1 frakk) så spiller de to sidene i ligningen forskjellige roller. Lerretet uttrykker sin verdi i frakken. Frakken tjener altså som materiale for verdiuttrykket til lerretet. Det betyr at den første varen spiller en aktiv rolle og den andre en passiv rolle. Den første varen kommer så å si og presenterer seg

for den andre og spør hvor mye den selv er verd, mens den andre varen står i ro og mottar forespørselen og sier at du er verd like mye som meg.

Marx betrakter den første varen som relativ verdi og sier at den befinner seg i en relativ verdiform. Relativ har jo med forhold (relasjon) å gjøre og den første varen vil altså opprette et forhold, en relasjon med den andre. Den andre varen, sier Marx, tjener som ekvivalent, eller den befinner seg i ekvivalentform. Ekvivalent kommer fra latin og betyr egentlig samme verdi. Dette opplyser ikke Marx, men regner med at vi vet om det.

Så sier han at relativ verdiform og ekvivalentform er momenter som hører sammen, som betinger hverandre gjensidig og som ikke er mulig å skille fra hverandre. Men samtidig er de motsatte ekstremer som utelukker hverandre, dvs. at de er to poler i det samme verdiuttrykket; de fordeler seg alltid på de forskjellige varene som verdiuttrykket forbinder med hverandre.

Vi kan ikke uttrykke verdien av lerretet i verdien av lerretet. 20 alen lerret = 20 alen lerret er ikke et verdiuttrykk. Denne ligningen uttrykker snarere det motsatte, nemlig at 20 alen lerret ikke er noe annet enn 20 alen lerret, og da er dette bare et uttrykk for at vi har en bestemt mengde av bruksgjenstanden lerret.

Dette betyr at verdien av lerretet bare kan bli uttrykt relativt, dvs. gjennom et forhold som er opprettet til en annen vare. Derfor forutsetter den relative verdiformen noen som den kan opprette et forhold til, den trenger en annen vare overfor seg – den behøver en vare overfor seg som er i ekvivalentform. Det er da også slik at den varen som står overfor den relative verdiformen i ekvivalentform ikke samtidig kan være i relativ verdiform. Denne siste varen er ikke på jakt etter sin verdi. Den leverer bare materialet til den andre varens verdiuttrykk.

Vi kan selvfølgelig snu ligningen og si at 1 frakk = 20 alen lerret. Men da er frakken blitt relativ verdiform og lerretet ekvivalent. Men den samme varen kan ikke samtidig opptre på begge sider av ligningen – den kan ikke samtidig opptre i begge formene, sier Marx, innenfor det samme verdiuttrykket, for disse formene utelukker hverandre tvert om som motpoler.

Marx avslutter dette avsnittet med å skrive at om en vare nå befinner seg i relativ verdiform eller i den motsatte ekvivalentformen, avhenger utelukkende av den stillingen varen til enhver tid har i verdiuttrykket. Det avhenger altså av om den er den varen hvis verdi blir uttrykt, eller den varen som det blir uttrykt verdi i.

Dette kan du studere litt på før vi neste gang skal gå nøyere inn på innholdet i den relative verdiformen. Og etter hvert kryper vi fremover mot en forståelse av pengene.

Brev 14 – Den relative verdiformen

Dette er underkapittel 2.a) under kapittel 3.A. i Kapitalen, Oktoberutgaven. Det er helt avgjørende å få med seg den detaljerte analysen som Marx gjør her, dersom en vil forstå alt som kommer etterpå. Marx vil her først finne ut hvordan det enkle verdiuttrykket til en vare skjuler seg i verdiforholdet mellom to varer. For å gjøre det må han se bort fra det kvantitative aspektet ved forholdet. Vi må altså ikke begynne med å si at en bestemt mengde av en vare er lik en bestemt mengde av en annen vare. Først er det nemlig viktig å finne hva det er ved varene som er likt. Det er bare mulig å sammenligne størrelsen av forskjellige ting etter at de er redusert til samme enhet. Bare som uttrykk for en og samme enhet har de samme navn og er sammenlignbare størrelser.

Vi skjønner dette hvis vi tenker på slakteren som under krigen fikk besøkt av tyske kontrollører som spurte ham om sammensetningen av kjøttdeigen han laget og han svarte at det var en del høne og en del hest. Det han glemte å si var at det var en hel høne og en hel hest. Det tyskerne manglet var da at begge var redusert til vekt, for eksempel kilo. Fordi dette ellers er så sjølsagt fungerer det også som en vits (og i tillegg kunne nordmenn godte seg over at de tyske okkupantene ble lurt).

Altså må vi finne ut hvordan vi kan redusere de to varene i verdiuttrykket til samme enhet. Nå kan vi tenke oss at 20 alen lerret = 1 frakk. Men vi kan også tenke oss at 20 alen lerret = 3 frakker eller 10 frakker. Men samme hvor mange frakker 20 alen lerret er verd så innebærer dette forholdet at lerret og frakker som verdistørrelser er uttrykk for samme enhet, de er ting av samme natur. For utgangspunktet for ligningen er jo at lerret = frakk.

Men de to varene som er satt til å være kvalitativt like spiller ikke den samme rollen, for det er jo bare verdien av lerretet som blir uttrykt. Og det blir uttrykt gjennom det forholdet det har til frakken – frakken er lerretet sin ekvivalent, eller den tingen som det kan byttes mot. I dette forholdet, sier Marx, gjelder frakken som eksistensform for verdien, som verditing, for det er bare som verditing at den er det samme som lerretet. På den andre siden kommer lerretet sin egen eksistens som verdi til syne, eller får et sjølstendig uttrykk – det er lik en frakk eller så og så mange frakker. Så kommer Marx med et

eksempel fra kjemien som er egnet til å forvirre de som ikke er hjemme i denne måten å uttrykke seg på.

Ellers bemerker Marx at de få økonomene som har drevet å analysere verdiformen ikke kunne komme frem til noe resultat fordi de forvekslet verdiform og verdi, og fordi de bare hadde øye for det kvantitative aspektet – hvor mange frakker lerretet var verd.

Men så kommer noen viktige oppklarende avsnitt. Dersom vi sier at varene, som verdier, bare er ensartete masser av menneskelig arbeid, så har analysen vår redusert dem til verdiabstraksjonen, men uten å gi dem en verdiform som lar seg adskille fra deres naturalform. Men det er annerledes når det gjelder verdiforholdet mellom to varer. Verdikarakteren av den ene varen fremtrer her gjennom dets eget forhold til den andre varen. Dette høres rart ut, men fortvil ikke, Marx fortsetter med å forklare hva dette betyr.

Når frakken som verditing blir gjort lik lerretet, så blir det arbeidet som skjuler seg i den ene (frakken) gjort lik det arbeidet som skjuler seg i den andre (lerretet). Det er jo slik at skredderarbeidet som lager frakken er forskjelligartet konkret arbeid i forhold til vevingen som lager lerretet. Men når skredderarbeidet blir gjort lik vevingen, så blir det faktisk redusert til det som virkelig er likt i begge arbeidene, til deres felles karakter av menneskelige arbeid. Det like i begge varene er altså det menneskelige arbeidet, når vi ser bort fra dets spesielle karakter som nyttig arbeid.

Gjennom denne omveien blir det dermed sagt at vevingen, som produsering av verdi, ikke har noen kjennetegn som skiller det fra skredderarbeidet, som produsering av verdi.

Konklusjonen er altså at det bare er ekvivalentuttrykket til varer av forskjellig art som bringer karakteren av det verdiskapende arbeidet fram i dagen, idet det faktisk reduserer de forskjelligartede arbeidene som skjuler seg i de forskjelligartede varene til det som de har felles, til menneskelig arbeid overhodet.

Det får være nok i dette brevet. I det neste brevet skal vi se hvordan Marx fortsetter å forklare det han mener for at vi ikke skal kunne unngå å forstå det.

[Brev 15 – Mer om den relative verdiformen](#)

Marx fortsetter analysen av den relative verdiformen ved å si at det ikke er nok å uttrykke den spesifikke (særegne) karakteren av det arbeidet som verdien av lerretet (som er i den relative verdiformen) består av. For det er slik at

menneskelige arbeidskraft i bevegelse, eller menneskelig arbeid, skaper verdi, men at den ikke er verdi. Arbeidet blir verdi når det går over i størknet tilstand, når det får en legemliggjort, eller tingliggjort form.

Tidligere hadde Marx skrevet om tingliggjøring og sagt at det betyr at menneskene utveksler seg med naturen gjennom sin arbeidsvirksomhet og gjennom arbeidet skaper ting – menneskene tingliggjør seg. Denne tingliggjøringen og den måten menneskene tingliggjør seg på skaper stadig nye vilkår for menneskenes eget liv og dette er særegent for menneskene som art, i forhold til andre levende vesener. Derfor sier han også at menneskene er den universelt skapende arten – en art som kan utveksle seg med alle deler av naturen rundt og som stadig utvider rammene for denne utvekslingen. Slik utvikler det også sitt eget menneskelige vesen.

Han hadde også skrevet om at tingliggjøringen i en viss periode foregår i en fremmedgjort form. Denne perioden faller sammen med den perioden som menneskene bytter varer og høydepunktet innen denne perioden er kapitalismen, der alt tenderer til å bli varer. Ettersom fremmedgjøringen henger sammen med vareproduksjonen, er derfor Marx sin analyse av utviklingen av varebyttet, pengene og kapitalen også en beskrivelse av utviklingen av fremmedgjøringen.

Under fremmedgjøringen, skriver Marx, utvikles individene på en forvridd måte. Han sier at de blir fratatt sitt menneskelige vesen, fordi det menneskelige vesenet er knyttet til at menneskene selv har kontroll over sin egen utveksling med naturen. Under kapitalismen oppstår det et system for utveksling med naturen rundt som ingen har kontroll med. Kapitalistene er kapitalens talspersoner og representerer dens interesser, men de kontrollerer den ikke. Arbeiderne er de som skaper kapitalen, men de kontrollerer den ikke og kommer i et stadig mer motsetningsfylt forhold til den og dens representanter etter hvert som den forlater sin vekstperiode og går inn i en periode der den blir stadig mer universelt ødeleggende. Under den fremmedgjorte epoke, og innenfor de fremmedgjorte forhold, er derfor menneskene uvesener, sier Marx, og det finner vi jo mange eksempler på i dag.

Det optimistiske er at arbeiderne, under den fremmedgjorte epoke, også skaper alle forhold som gjør det mulig å oppheve fremmedgjøringen og komme frem til et samfunn der menneskene, og deres behov for bruksverdier, står i sentrum for utvekslingen med naturen og ikke skaping av bytteverdi, merverdi og kapital.

Men tilbake til Kapitalen og analysen av varen. For å kunne uttrykke verdien av lerretet som en ensartet masse menneskelig arbeid, må den bli uttrykt i noe som er "legemliggjort, noe som er en forskjellig ting fra sjølve lerretet, men som samtidig er felles for lerretet og alle andre varer. Og denne oppgaven er alt løst.

I verdiforholdet til lerretet gjelder frakken som noe som er kvalitativt likt, som ting av samme natur, fordi det er en verdi. Frakken gjelder altså her som en ting som verdien fremtrer i, eller som i sin håndgripelige naturalform, dvs. som ting, representerer verdi. Det er likevel helt sant at frakken, slik vi ser og bruker den, ikke er noe annet enn en bruksverdi. En frakk for seg sjøl uttrykker like lite verdi som det første og beste stykke lerret. Derfor er det slik at en frakk betyr mer innenfor verdiforholdet til lerretet enn utenfor det. Så føyer Marx til at det er slik mangt et menneske betyr mer innenfor en frakk med gullsnorer enn utenfor den.

Det vanskelige her er å forklare at en bruksverdi også er uttrykksformen for en verdi. Den har en egenskap som vi ikke kan sanse, som ikke er en del av de materialer den er laget av. Men i produksjonen av bruksverdien (frakken) er det virkelig forbrukt menneskelig arbeidskraft i form av skredderarbeid. Det har hopet seg opp menneskelig arbeid i den. Ut fra et slikt synspunkt er frakken "bærer av verdi", sjøl om denne egenskapen ikke skinner gjennom uansett hvor loslitt frakken er, som Marx sarkastisk bemerker.

Når vi ser på verdiforholdet til lerretet blir frakken bare vurdert ut fra dette aspektet, som legemliggjort verdi, som verdilegeme. Så kommer en morsom setning. "Til tross for frakkens tilknappete utseende har lerretet gjenkjent den beslektete vakre verdisjelen i den." Men det er bare dersom verdien antar formen av frakk for lerretet at den kan representere verdi i forhold til lerret.

Så kommer et viktig avsnitt. I det verdiforholdet der frakken utgjør ekvivalenten til lerretet, gjelder altså frakkeformen som verdiform. Som bruksverdi er lerretet åpenbart en ting helt forskjellig fra frakken, som verdi er den "frakk-lik" og ser derfor ut som en frakk. Slik får det en verdiform som er forskjellig fra dets naturalform.

Konklusjonen på det hele følger: Ved hjelp av verdiforholdet blir altså naturalformen til varen B forvandlet til verdiformen til vare A, eller legemet til varen B blir til verdispeilet til varen A. I det varen A forholder seg til varen B som verdilegeme, som materialisert menneskelig arbeid, benytter det bruksverdien B som materiale for sitt eget verdiuttrykk. Verdien av vare A, uttrykt på denne måten i bruksverdien til varen B, står i relativ verdiform.

Brev 16 – Den relative verdiformens kvantitative bestemmelse

Marx utgangspunkt er her følgende: Vi har nå sett at ligningen 20 alen lerret = 1 frakk eller 20 alen lerret er verd 1 frakk betyr at det skjuler seg nøyaktig like stor mengde verdisubstans i lerretet og frakken. Det har gått med like lang arbeidstid til å produsere den. Dette er nå greit nok, men så er det slik at den arbeidstiden som er nødvendig for å produsere 20 alen lerret eller 1 frakk forandrer seg med enhver forandring i produktivkraften til vevingen eller skredderarbeidet. Derfor vil Marx undersøke nærmere hvilken innflytelse en slik forandring har på det relative uttrykket for verdistørrelsen.

Han behandler her 4 forskjellige forhold.

1. Verdien av lerretet veksler, mens frakkeverdien forblir konstant. Hvis det går med det dobbelte av den tidligere tiden til å produsere lerretet så blir det verd bare $\frac{1}{2}$ frakk. Hvis det går med dobbelt så mye tid blir det verd 2 frakker.
2. Verdien av lerretet forblir konstant, mens frakkeverdien veksler. Hvis den nødvendige arbeidstiden for å produsere frakken blir fordoblet som blir 20 alen lerret lik $\frac{1}{2}$ frakk. Hvis det går med dobbelt så mye nødvendig arbeidstid blir lerretet verd 2 frakker.

Hvis vi ser på begge disse tilfellene så kan den samme endringen i størrelsen på den relative verdien ha helt motsatte årsaker. Det kan komme både av at verdien av lerretet forandrer seg og av at verdien av frakken forandrer seg.

3. De arbeidsmengdene som er nødvendige for å produsere lerret og frakk kan forandre seg samtidig, i samme retning og i samme proporsjon. I dette tilfellet forblir 20 alen lerret = 1 frakk samme hvor mye de forandrer seg. En kan bare oppdage endringen ved å sammenligne begge disse varene med en tredje vare hvis verdi ikke er forandret.

4. Den nødvendige arbeidstiden for å produsere lerret og frakk, og dermed verdiene av dem, kan veksle samtidig, men i ulik grad, eller i motsatt retning osv. Innflytelsen av dette på den relative verdien av en vare som følger av alle mulige slike kombinasjoner kan en lett vinne ved å anvende tilfellene 1-3.

Konklusjonen til Marx er slik: Virkelig forandring i verdistørrelsen gjenspeiler seg altså verken utvetyding eller uttømmende i det relative verdiuttrykket eller i størrelsen til den relative verdien. Den relative verdien av en vare kan veksle sjøl om verdien av den forblir konstant. Den relative verdien kan forbli konstant sjøl om verdien veksler. Endelig, så behøver ikke veksling i en vares verdistørrelse og den samtidige vekslingen i det relative uttrykke til denne verdistørrelsen på noen måte å dekke hverandre.

I Neste brev skal vi gå over til å se på ekvivalentformen.

Du kan også finne alle brev etter hverandre på [min hjemmeside](#).

Brev 17 – Ekvivalentformen

Vi skal nå ta for oss kapittel I, 3, A, 3. Der Marx går over til å behandle den mest interessante verdiformen, nemlig ekvivalentformen. Først repeterer han at idet en vare A (lerretet) uttrykker sin verdi i bruksverdien av en vare av forskjellig art, B, så blir varen B påtrykt en egen verdiform, ekvivalentformen.

Lerretsvaren lar altså sin egen eksistens som verdi komme frem i dagen ved at den blir satt lik med frakken, uten at frakken antar en verdiform som er forskjellig fra dens legemsform. Det er slik at lerretet faktisk uttrykker sin verdieksistens ved at det umiddelbart er mulig å bytte det mot frakken. Så oppsummerer han at ekvivalentformen følgelig er den formen en vare har når den umiddelbart lar seg bytte mot en annen vare.

Som vi så i forrige brev så betyr ikke det faktum at en vare umiddelbart kan bli byttet i en annen vare, at den proporsjonen som vi kan bytte lerret og frakker i, er gitt. Verdien av frakken er gitt av den arbeidstiden det tar å produsere den enten den nå står i ekvivalentform eller i relativ form. Så verdistørrelsen er bestemt uavhengig av dens verdiform. Men det pussige er at så snart varearten frakk inntar ekvivalentens plass, så blir ikke dens verdistørrelse uttrykt som verdistørrelse. I verdiligningen (20 alen lerret = 1 frakk) opptrer den istedenfor bare som en bestemt mengde av en gjenstand/ting (einer Sache).

Ettersom vi i alle varebytter vil finne at en vare A uttrykker sin verdi i et bestemt antall av en vare B, så kan det se ut som om dette tallforholdet sier at ekvivalenten i verdiligningen alltid bare har form av en viss mengde av en ting, en viss mengde av en bruksverdi. Det ser altså ut som verdiuttrykket bare er et reint kvantitativt forhold, et forhold mellom mengder av vare A og vare B. Men Marx avslørte altså at ekvivalentformen i seg sjøl ikke inneholder en kvantitativ verdibestemmelse.

Så går Marx over til å se nærmere på ekvivalentformen.

Han sier at den første eiendommelighet ved ekvivalentformen er at bruksverdi blir til fremtredelsesformen for sin motsetning, verdien. Naturalformen til en vare blir altså til en verdiform. Men dette merkelige fenomenet gjelder bare for en vare B innenfor verdiforholdet mellom denne vare og en hvilken som helst annen vare A, og bare innenfor dette forholdet.

Vi har før sagt at for å sammenligne høne og hest må vi redusere dem til noe som er likt for dem begge, og at dette er vekten/tyngden deres. Slik er det også

med vare A og vare B. Legemsformen til høne og hest er ikke i seg sjøl uttrykk for tyngde/vekt. Men hvis vi på forhånd har bestemt en gjennomsnittsvekt på høner, så kan vi si at hesten er lik så og så mange høner, selv om hønen altså i og for seg ikke er noen uttrykksform for tyngde (vekt). Men innenfor forholdet 1 hest = 200 høner, representerer hønen vekt/tyngde. Den er en fremtredelsesform for vekt/tyngde.

Marx bruker et eksempel med sukkertopp og jernstykker som vi på forhånd har bestemt vekten på. Når vi legger sukkertoppen og jernstykker på hver sin side av en balansevekt og den kommer i jamvekt, så kan vi si at sukkertoppen er lik så og så mange jernstykker. Her representerer da jernstykkene utelukkende vekt, selv om verken jern eller sukkertopp i og for seg representerer vekt. Det er bare innenfor ligningen 1 sukkertopp = så og så mange jernstykker at jern har denne fremtredelsesformen. Marx konkluderer med at slik som jernlegemet som vektmål bare representerer tyngde i forhold til sukkertoppen, slik representerer, i vårt verdiuttrykk, frakkelegemet verdi bare i forhold til lerretet.

Så kommer en viktig presisering. Mens jern i vektuttrykket til sukkertoppen representerer en naturegenskap som er felles for begge legemene, deres tyngde – så representerer frakken i verdiuttrykket en ikke-naturlig egenskap ved begge tingene: deres verdi, noe reint samfunnsmessig.

Det er viktig at vi ikke mister tålmodigheten overfor denne detaljpirkingen av Marx. Den er en nødvendig del av hans verdenshistoriske oppdagelse av hva pengene egentlig er og dermed til forståelse av hva kapital er og slik åpne for en forståelse av hele det samfunnet vi lever i. Bare på grunnlag av en noenlunde korrekt oppfatning av virkeligheten, kan vi ha noe håp om å endre den til noe bedre, slik at vi kommer ut av den epoken i menneskenes historie der vi er ofre for blinde, ustyrlige krefter i vår produksjon og fordeling.

[Brev 18 – mer om ekvivalentformen](#)

Marx fortsetter avsnittet om ekvivalentformen med å påpeke at den relative verdiformen, for eksempel lerretet, uttrykker verdieksistensen sin som noe som er absolutt forskjellig fra lerretets legemlige egenskaper. Den relative verdiformen, for eksempel lerret, uttrykker seg for eksempel som frakkelikhet ($[x \text{ alen}] \text{ lerret} = [1] \text{ frakk}$ – altså lerret er lik frakk). Frakken er da uttrykket for verdien av lerretet. På denne måten antyder det relative verdiuttrykket sjøl at det skjuler noe ikke-legemlig (for det er jo lik en annen ting som er kvalitativt forskjellig fra det sjøl som ting) Den relative verdiformen antyder at den skjuler

et ikke-tinglig forhold for når den venstre siden i ligningen setter seg lik med det vi finner på den høyre siden av ligningen som er forskjellige som ting, må der være noe annet ved den venstre siden som er likt med den høyre.

Med ekvivalentformen er det omvendt. Ekvivalentformen består nettopp i at et varelegeme, slik som frakken, altså denne tingen som sådan, uttrykker verdi, at den altså har verdiform fra naturens side. Marx presiserer så at dette bare gjelder innenfor verdiforholdet der lerretsvaren forholder seg til frakkevaren som sin ekvivalent. Men fordi en tings egenskaper ikke springer ut av sitt forhold til andre ting, men tvert imot bare blir virksom i et slikt forhold, synes det som om frakken har sin ekvivalentform, den formen at den umiddelbart kan byttes, som naturegenskap på samme måte som den har egenskapen at den er tung eller holder på varme. Verdikarakteren, som ikke kan sanses, er lagt inn i frakken som ting og frakken sjøl fremtrer derfor som verdi.

Dette er grunnen til den gåtefulle karakteren til ekvivalentformen, som først slår den politiske økonomens borgerlig grove blikk når denne formen til slutt framstår for ham som penger. Den borgerlige økonomen prøver å bortforklare den mystiske karakteren til gull og sølv, mens han blander dem samme med alle slags varer som har spilt rollen som vareekvivalent. Det han ikke aner, er at allerede det enkleste verdiuttrykket, som 20 alen lerret = 1 frakk, gir oss løsningen på ekvivalentformens gåte.

Så sammenfatter Marx løsningen sin slik: Legemet til varen som tjener som ekvivalent gjelder alltid som legemliggjøring av abstrakt menneskelig arbeid og er alltid produktet av et bestemt nyttig, konkret arbeid. Det konkrete arbeidet blir altså til uttrykk for abstrakt menneskelig arbeid. Dersom for eksempel frakken bare gjelder som virkeliggjøring av abstrakt arbeid, så gjelder skredderarbeidet, som faktisk blir virkeliggjort i frakken, bare som en form for virkeliggjøring av abstrakt menneskelig arbeid.

I verdiuttrykket til lerretet består ikke nytten av skredderarbeidet i at det skaper klær, altså også folk, men i at det skaper et legeme som åpenbart er verdi, altså en ensartet masse av arbeid som ikke på noen måte skiller seg fra det arbeidet som er legemliggjort i lerretet. For å kunne skape et slikt verdispeil, må skredderarbeidet sjøl ikke gjenspeile noe annet enn den abstrakte egenskapen å være menneskelig arbeid.

Her følger jeg Marx nesten ord for ord og legger inn noen tillegg, som jeg håper er oppklarende. Det er fordi dette er helt avgjørende for forståelsen av resten av teoriene hans om økonomi. Når vi er ferdig med disse første grundige

og svært detaljerte gjennomgangene, vil vi kunne gå fortere frem gjennom resten av *Kapitalen*. Men det betyr at vi i enda noen brev vil gå ganske sakte og detaljert fremover til vi ender opp med pengeformen.

Brev 19 – enda mer om ekvivalentformen

Vi har sett at Marx sier at den første eiendommeligheten ved ekvivalentformen er at bruksverdi blir til fremtredelsesform for sin motsetning, verdien.

Nå går vi videre fra denne forklaringen mot den andre eiendommeligheten ved ekvivalentformen. Det er slik at menneskelig arbeidskraft blir forbrukt i form av skredderarbeid som vel som i form av veving. Begge har derfor den allmenne egenskapen å være menneskelig arbeid og kan derfor i bestemte tilfeller, for eksempel i verdiproduksjonen, komme i betraktning bare under denne synsvinkelen. Men i verdiuttrykket blir dette fordreid. Hvis vi tar utgangspunkt i veving så skaper altså ikke denne virksomheten lerretsverdi i sin konkrete form som veving, men derimot i sin allmenne egenskap av menneskelige arbeid. For å uttrykke dette blir det stilt opp mot skredderarbeidet, i det konkrete arbeidet, arbeidet som produserer lerret-ekvivalenter, som den håndgripelige formen for virkeliggjøring av abstrakt menneskelig arbeid. Det ser altså ut, ikke som menneskelig arbeidskraft blir stilt opp mot (byttet mot) like mye menneskelig arbeidskraft, men som om allmenn menneskelig arbeidskraft blir byttet mot det konkrete og nyttige arbeidet som går med til å lage frakken. Dette, sier Marx er den andre eiendommeligheten ved ekvivalentformen, nemlig at konkret arbeid blir til fremtredelsesformen for sin motsetning, abstrakt menneskelig arbeid.

Så kommer den tredje eiendommeligheten ved ekvivalentformen. Fordi dette konkrete arbeidet, skredderarbeidet, bare gjelder som uttrykk for forskjellsøst menneskelig arbeid, har det lik form med annet arbeid, for eksempel med det arbeidet som skjuler seg i lerretet. Derfor kan det bare opptre i et samfunn og det er arbeid i umiddelbar samfunnsmessig form, sjøl om det er privatarbeid i likhet med alt annet arbeid som produserer varer. Dette er den tredje eiendommeligheten, nemlig at privatarbeidet forandrer form og blir til sin motsetning, til arbeid i umiddelbar samfunnsmessig form.

Så viser Marx til den som først prøvde å analysere verdiformen, nemlig Aristoteles, som Marx hadde studert grundig og så på som en stor og viktig tenker. Marx sier at Aristoteles analyserte verdiformen, slik han gjorde det med så mange andre tankformer, samfunnsformer og naturformer. Aristoteles sier at varens pengeform bare er den enkle verdiformen i videreutviklet skikkelse. Han sier at 5 senger = 1 hus ikke skiller seg fra 5 senger = så og så mye penger.

Så innser han at dersom noe er likt, så må huset her stille kvalitativt likt med sengen, for bare dersom de ikke har en vesenslikhet så kan de ikke bli satt i forhold til hverandre på denne måten. Aristoteles sier at byttet kan ikke eksistere uten likheten, likheten imidlertid ikke uten noe sammenlignbart. Men så stusser han, for han finner ikke noe sammenlignbart i hus og seng. Derfor konkluderer han med at likestillingen mellom de to varene bare kunne være noe som var fremmed for tingenes natur og derfor bare var "nødhjelp for det praktiske behov".

Marx sier at dette kommer av at han mangler verdibegrepet. Han kan ikke se at både hus og seng er produkter av menneskelig arbeid. Alt arbeid i form av vareverdier er uttrykt som likt menneskelig arbeid og derfor som likeverdige. Men det kunne ikke Aristoteles lese ut av vareformen fordi det greske samfunnet hvilte på slavearbeid og derfor hadde ulikheten til menneskene og deres arbeidskraft som naturbasis. Hemmeligheten ved verdiuttrykket, det at alt arbeid er likt og har samme gyldighet fordi og for så vidt det er menneskelig arbeid overhodet, kan bare bli tydet når begrepet om menneskelig likhet allerede er like fast forankret som en folkefordom. Men dette er bare mulig i et samfunn der vareformen er den allmenne formen til arbeidsproduktet. I et slikt samfunn er også menneskene forhold til hverandre som vareeiere det rådende samfunnsmessige forholdet.

Så konkluderer Marx med at Aristoteles' geni viser seg i at han oppdager likhetsforholdet i verdiuttrykket til varene, men den historiske begrensningen til det samfunnet han levde i hindret ham i å finne ut hva dette likhetsforholdet "i sannhet" består i. Slik slutter Marx dette avsnittet. I neste brev skal vi begynne å se på hvordan Marx sammenfatter den enkle verdiformen som helhet.

Brev 20 – Den enkle verdiformen som helhet

Vi er nå kommet til kapittel I, 3, A, 4 i Kapitalen med overskriften Den enkle verdiformen som helhet. Her begynner Marx med å gjenta at den enkle verdiformen til en vare er inneholdt i verdiforholdet den har til en forskjelligartet vare eller i et bytteforhold til denne varen. Som vi har sett blir verdien av vare A kvalitativt uttrykt ved at vare B umiddelbart kan bli byttet med vare A. Den blir kvantitativt uttrykt gjennom at en bestemt mengde av vare B kan bli byttet med den gitte mengden av vare A.

Så kommer en viktig presisering: Med andre ord blir verdien av en vare uttrykt sjølstendig gjennom at den blir fremstilt som "bytteverdi". Å si at varen er

bruksverdi og bytteverdi er strengt tatt feilaktig for varen er jo bruksverdi (bruksgjenstand) og "verdi". Den er noe dobbelt, og fremstiller seg som dette så snart dens verdi får en egen fremtredelsesform som er forskjellig fra dens naturalform, formen som bytteverdi. Og denne formen har den bare i verdi- eller bytteforholdet til en annen forskjelligartet vare. Hvis vi vet om dette så kan vi for enkelthets skyld si at varen er bruksverdi og bytteverdi.

Så tar Marx opp noen vrangforestillinger om dette. Det er forestillingene både til de økonomene som blir kalt merkantilistene og de som han kaller det moderne frihandelskremmerne. (Disse siste kan vi sammenligne med våre dagers såkalte nyliberalister, bare at disse i virkeligheten er ikke er liberalister i det hele tatt, men monopolkapitalister som bruker konkurransen og begrepet liberalisme for å bygge stadig større monopoler og tilrøve seg merverdi fra andre mindre kapitaler ut fra sin monopolstilling.)

Marx sier at merkantilistene legger hovedvekten på den kvantitative siden av verdiuttrykket og derfor på ekvivalentformen til varen, som har sin ferdige skikkelse i pengene. Disse var nemlig opptatt av å skaffe seg mest mulig penger. Frihandelskremmerne, som for enhver pris må få solgt varene sine, legger vekten på den kvantitative siden til den relative verdiformen. For dem eksisterer derfor verken verdien eller verdistørrelsen til varen utenom uttrykket for bytteforholdet, og derfor bare i den daglige prislisten. Mange som kritiserer Marx tanker om vareverdien og hvordan den oppstår, tar dette standpunktet. Det er et standpunkt som hindrer en analyse av hvordan produksjonen bidrar til verdiskapingen, og dermed hindrer en analyse av utbyttingen av arbeidskraften.

Så fortsetter Marx med å utpensle det enkle verdiforholdet. Han sier at den undersøkelsen som han har gjort og de konklusjonene han har trukket har vist at innenfor det enkle verdiforholdet gjelder naturalformen til vare B bare som verdiform eller verdiskikkelse. Den indre motsetningen mellom bruksverdi og verdi som er skjult i varen, blir altså fremstilt gjennom en ytre motsetning, dvs. gjennom forholdet mellom to varer, der den ene varen, hvis verdi skal bli uttrykt, umiddelbart bare gjelder som bruksverdi, mens derimot den andre varen, som skal uttrykke verdi, umiddelbart bare gjelder som bytteverdi. Den enkle verdiformen til en vare er altså den enkle fremtredelsesformen til den motsetningen mellom bruksverdi og verdi som den inneholder.

Marx understreker så at arbeidsproduktet, under alle samfunnstilstander, er bruksgjenstand. Men at det bare i en historisk bestemt utviklingsepoke det blir til en vare. Dette er den epoken da det arbeidet som er forbrukt for å

produsere en bruksting blir fremstilt som en "legemlig" egenskap ved tingen, dvs. som sin verdi. Han sier så at det følger av dette at den enkle verdiformen til varen samtidig er den enkle verdiformen til arbeidsproduktet. Utviklingen av vareformen faller derfor også sammen med utviklingen av verdiformen.

Så sier Marx at det er lett å se at den enkle verdiformen er utilstrekkelig. Det kommer av at vare A bare byttes i en spesiell vare B. (20 alen lerret = 1 frakk.) Vare A blir ikke satt i en slik stilling at bytteforholdet fremstiller dens kvalitative likhet og kvantitative proporsjonalitet med alle varer, bare med en eneste. I det relative verdiuttrykket til lerretet har frakken derfor bare ekvivalentform, dvs. en slik form at det umiddelbart kan bli byttet, med hensyn til den ene varearten lerret.

Men den enkle verdiformen går av seg sjøl over i en fullstendigere form som Marx kaller total eller utviklet verdiform. Neste gang den samme typen vare byttes, byttes den gjerne i vare C, så kan den byttes i vare D osv. osv. Hver gang er det forskjellige ekvivalentformer til den relative verdiformen. Som Marx skriver det: z vare A = u vare B eller = v vare C eller = w vare D eller = x vare E eller = osv. (20 alen lerret = 1 frakk eller = 10 pund te eller = 40 pund kaffe eller = 1 quarter hvete eller = 2 unser gull eller = ½ tonn jern eller = osv.)

Neste gang skal vi gå videre med å se på denne utviklingen – og for hvert skritt nærmer vi oss pengeformen.

[Brev 21 – Den utviklede relative verdiformen](#)

Vi er nå kommet til kapittel I, 3, B, som har overskriften *Total eller utviklet verdiform* som vi nettopp har vist på slutten av forrige brev.

Marx sier altså at den enkle verdiformen av seg sjøl går over i en fullstendigere form som han kaller total eller utviklet verdiform. Neste gang den samme typen vare byttes, byttes den gjerne i vare C, så kan den byttes i vare D osv. osv. Hver gang er det forskjellige ekvivalentformer til den relative verdiformen.

Som Marx skriver det: z vare A = u vare B eller = v vare C eller = w vare D eller = x vare E eller = osv. (20 alen lerret = 1 frakk eller = 10 pund te eller = 40 pund kaffe eller = 1 quarter hvete eller = 2 unser gull eller = ½ tonn jern eller = osv.)

Avsnitt 1 behandler dette under overskriften *Den utviklede relative verdiformen*. Som vi ser ovenfor er verdien av en vare (lerretet for eksempel) uttrykt i utallige andre elementer i vareverdenen. Denne verdien fremtrer først som virkelig verdi, som en ensartet masse av forskjellsløst/likte menneskelig

arbeid. I denne formen kan vi tydelig se at det arbeidet som skaper denne verdien er uttrykkelig fremstilt som arbeid som gjelder som likt med ethvert annet menneskelig arbeid, uansett hvilken naturalform det har og derfor uansett om det blir legemliggjort som frakk eller hvete eller jern eller gull osv.

Gjennom sin verdiform står lerretet derfor nå i samfunnsmessig forhold ikke lenger bare til en enkelt annen vareart, men til hele vareverdenen.

I den første verdiformen: 20 alen lerret = 1 frakk kan det være et tilfeldig faktum at det er mulig å bytte disse to varene i et bestemt mengdeforhold. Men i den andre formen (som ovenfor) skinner det gjennom en bakgrunn som er vesentlig forskjellig fra og bestemmende for den tilfeldige fremtredelsen. For det er jo slik at verdien av lerretet er like stor uansett om den blir fremstilt i frakk eller kaffe eller jern osv., i utallige forskjellige varer som tilhører forskjellige eiere. Det tilfeldige forholdet mellom to individuelle vareeiere faller bort. Det blir klart at det ikke er byttet som regulerer størrelsen av vareverdien, men omvendt nemlig at verdistørrelsen regulerer bytteforholdet.

Så til underkapittel 2. *Den særegne ekvivalentformen*. Hver vare, som frakk, te, hvete, jern osv., gjelder i verdiuttrykket til lerretet som ekvivalent og derfor som verdilegeme. Den bestemte naturalformen til hver av disse varene er nå en særegen ekvivalentform ved siden av mange andre. De mangfoldige, bestemte, konkrete, nyttige arbeidsartene som er nedlagt i varelegemene gjelder på samme måte som like mange særegne former for virkeliggjøring eller fremstilling av menneskelig arbeid rett og slett.

I underkapittel 3. *Mangler ved den totale eller utviklede verdiformen*, skriver Marx så at varens relative verdiuttrykk er uferdig fordi dens fremstillingsrekke aldri blir avsluttet. For det andre utgjør det en fargerik mosaikk av usammenhengende og forskjelligartede verdiuttrykk. Og for det tredje blir den relative verdiformen til hver vare en uendelig rekke av verdiuttrykk som er forskjellig fra den relative verdiformen til alle andre varer.

Mangelen ved den utviklede relative verdiformen gjenspeiler seg i den ekvivalentformen som den tilsvarer. Naturalformen til hver utviklet relativ verdiform er her en særegen ekvivalentform ved siden av utallige andre ekvivalentformer. Det betyr at det bare eksisterer avgrensede ekvivalentformer, der hver av dem utelukker de andre.

Derfor er den bestemte, konkrete, nyttige arbeidsarten som hver særegen vareekvivalent inneholder, bare en særegen, ikke uttømmende fremtredelsesform for det menneskelige arbeidet. Når Marx her snakker om at

disse verdiformene har mangler, så er det fordi de ikke uttrykker verdien i varen fullt ut.

Nå er det slik at den utviklede relative verdiformen bare består av enkle relative verdiuttrykk som ser sånn ut:

20 alen lerret = 1 frakk

20 alen lerret = 10 pund te

Så snur Marx ligningene og da får vi

1 frakk = 20 alen lerret

10 pund te = 20 alen lerret

Osv.

Det er jo slik at når en vare kan byttes i alle andre, så må jo den også uttrykke verdien til hver av alle disse andre varene. Derfor kan vi se sakene fra den andre siden, fra siden til de vareeierne som alle bytter sine forskjellige varer i 20 alen lerret, og vi får da en rekke relative verdiformer som alle er lik 20 alen lerret. Lerretet blir altså nå til ekvivalentformen for alle de andre varene. Så når vi altså snur ligningen slik vi har gjort ovenfor, så får vi en ny utvikling av verdiformen. Den blir til allmenn verdiform og det er denne formen som er løsningen på pengenes gåte.

Det skal vi se på i neste brev.

Brev 22 – Allmenn verdiform

Vi er nå kommet til den verdiformen som gir et direkte utgangspunkt til pengeformen. Marx skriver om den i kapittel I, 3, C. Vi begynner med kapittel I, 3, C, 1. *Verdiformens forandrede karakter*. Rett over dette avsnittet viser Marx oss den allmenn verdiformen slik:

1 frakk =

10 pund te =

40 pund kaffe =

1 quarter hvete = 20 alen lerret

2 unser gull =

½ tonn jern =

X vare =

Osv. vare =

En viss mengde av hver av alle de forskjellige varer blir altså satt lik en viss mengde lerret.

Så sier han at varene nå fremstiller sine verdier 1. enkelt, fordi de gjør det i en enkelt vare og 2. enhetlig, fordi de gjør det i den samme varen. Deres verdiform er enkel og felles, derfor allmenn.

Så gjennomgår han det særegne ved alle de foregående verdiformene. Jeg hopper over det. Men vil du ha rask sammenfatning av alt han har skrevet tidligere om verdiform, så skal du lese dette i originalen, så nå er det i alle fall på tide å kjøpe Kapitalen første bind og glede deg over Marx egen tekst.

Marx skriver så at den allmenne verdiformen uttrykker verdiene i vareverdenen i en og samme særskilte vareart, for eksempel i lerret, og på denne måten framstiller verdien til alle varene gjennom deres likhet med lerret. Som lerretlik er verdiene til hver vare forskjellig, og nettopp slik kommer det som alle varer har felles til uttrykk. Først denne formen setter derfor virkelig varene i forhold til hverandre som verdier, eller lar dem fremtre for hverandre som bytteverdier.

En vare oppnår bare å bli allment verdiuttrykk fordi alle andre varer samtidig uttrykker sin verdi i den samme ekvivalenten og hver ny vareart som opptrer må gjøre det samme. Dermed viser det seg at legemliggjøringen av varene som verdi, som er disse tingenes reinte "samfunnsmessige tilværelse", bare kan bli uttrykt gjennom deres allsidige samfunnsmessige forhold, og at deres verdiform derfor må være en samfunnsmessig gyldig form.

Som lerretlike framtrer nå alle varene ikke bare som kvalitativt like, som verdier overhodet, men også som kvantitativt sammenlignbare verdistørrelser. Naturalformen til lerretet utgjør den felles verdiskikkelsen for vareverdenen og derfor er det mulig umiddelbart å bytte lerretet med alle andre varer, skriver Marx.

Så kommer tre svært viktige setninger. Legemsformen til lerretet gjelder som den synlige inkarnasjonen, som den allmenne samfunnsmessige forpopping av alt menneskelig arbeid. Vevearbeidet, det privatarbeidet som produserer lerretet, befinner seg samtidig i allmenn samfunnsmessig form, i likhetsform med alle andre arbeider. Vevearbeidet blir til allmenn framtredelesform for menneskelig arbeid overhodet.

Det er slik det arbeidet som er legemliggjort i vareverdien, ikke bare blir negativt framstilt, som arbeid som er abstrahert fra (altså trukket fra) alle konkrete former og nyttige egenskaper til de virkelige arbeidene. Her kommer dets positive natur tydelig og klart fram. Og denne positive naturen er selve

reduksjonen av alle virkelige arbeider til deres felles karakter av menneskelig arbeid, til forbruket av menneskelig arbeidskraft.

Og Marx konkluderer dette avsnittet med at den allmenne verdiformen, som framstiller arbeidsproduktene som rene ensartete masser av forskjellsløst menneskelig arbeid, gjennom sin egen konstruksjon viser at den er det samfunnsmessige uttrykker for vareverdien. Slik åpenbarer den at arbeidets allment menneskelig karakter utgjør dets spesifikt samfunnsmessige karakter innenfor vareverdenen.

Neste gang skal vi se på utviklingen av forholdet mellom den relative verdiformen og ekvivalentformen og se om vi kommer fram til overgangen fra den allmenne verdiformen til pengeform.

Brev 23 – Utvikling av forholdet mellom den relative verdiformen og ekvivalentformen

Hvor mye den relative verdiformen utvikler seg tilsvarer utviklingsgraden av ekvivalentformen, og ekvivalentformens utvikling er bare uttrykk for og resultatet av den relative verdiformen. Det er den enkle, enkeltstående relative verdiformen til en vare som gjør en annen vare til enkeltstående ekvivalent. Den utviklede formen til den relative verdien er så at en enkelt vare uttrykkes i mange forskjelligartete særegen ekvivalenter. Og til slutt får en særskilt vareart den allmenne ekvivalentformen fordi alle varer gjør den til materiale for sin enhetlige, allmenne verdiform.

Etter dette kommer en viktig konstatering, nemlig at i samme grad som verdiformen i det hele tatt utvikler seg, så utvikler også motsetningen mellom dens to poler seg, altså mellom den relative verdiformen og ekvivalentformen. Marx sier så at allerede den enkle verdiformen (den først verdiformen) – 20 alen lerret = 1 frakk, inneholder denne motsetningen, men det setter den ikke som et fast forhold fordi alle varer kan være en vares ekvivalentform, og omvendt. Når vi kommer til den totale eller utviklede verdiformen 20 alen lerret = 1 frakk eller = 10 pund te eller = 1 quarter hvete osv. så kan vi ikke bare snu sidene uten å forandre hele dens karakter og forvandle den fra den totale til den siste verdiformen, den allmenne verdiformen (C), der 20 alen lerret blir ekvivalentformen for alle de andre varene.

Som en sammenfatning skriver Marx at denne siste verdiformen gir vareverdien allment samfunnsmessig relativ verdiform, fordi og i den grad alle berørte varer, med ett eneste unntak, er utelukket fra den allmenne ekvivalentformen. Vi får altså alle varer på venstre side av ligningen som relativ

verdiform, med unntak av en vare, og denne ene varen finner vi på den høyre siden av ligningen som ekvivalentform.

Derfor blir det da slik at en vare, i Marx sitt eksempel er det lerretet, befinner seg i slik form at den umiddelbart kan bli byttet mot alle andre varer. Derfor sier han at denne varen er i umiddelbar samfunnsmessig form fordi og for så vidt som alle andre varer ikke befinner seg på den høyre siden av ligningen.

Samtidig er det slik at den varen som gjør tjeneste som allmenn ekvivalent er utelukket fra den enhetlige og derfor allmenne relative verdiformen i vareverdenen. Hvis den ikke var det kunne vi jo få ligningen 20 alen lerret = 20 alen lerret, som jo er et uttrykk der begge sider er like (en tautologi) og som derfor ikke kan uttrykke verdi eller verdistørrelse. For å uttrykke den relative verdien til den allmenne ekvivalenten måtte vi snu ligningen slik at 20 alen lerret = en viss mengde av hver av alle andre varer. Den relative verdiformen til lerretet uttrykker seg altså i den uendelige rekken av alle andre varelegemer.

Vi skal nå over til kapittel I, 3, C, 3 Overgangen fra den allmenne verdiformen til pengeform.

Den allmenne ekvivalentformen er en generell verdiform. Alle varer kan ha denne formen. Men samtidig er det slik at en vare finnes i allmenne ekvivalentform fordi den er utelukket av alle de andre varene (i relativ verdiform) som deres ekvivalent. Først når en har nådd frem til det stadiet da alle de andre varene på en endelig måte begrenser seg til å utelukke en bestemt vareart, har den enhetlige relative verdiformen i vareverdenen fått en objektiv fasthet og allmenn samfunnsmessig gyldighet.

Den spesifikke varearten der naturalform og ekvivalentform blir samfunnsmessig forent blir til pengevare eller fungerer som penger. Dens særegne samfunnsmessige funksjon (og monopol) er å spille rollen som allmenn ekvivalent innen vareverdenen. Denne privilegerte plassen blant varene, er det historisk en bestemt vare som har erobret, og det er gullet. Da er vi fremme ved kapittel I, 3, D Pengeformen.

Hvis vi i form C (den utviklete eller allmenne verdiformen) setter gull i stedet for lerret så får vi:

20 alen lerret =

1 frakk =

10 pund te =

40 pund kaffe = 2 unser gull

1 quarter hvete =

½ tonn jern =

X vare A =
så har vi pengeformen.

Mellom form A og B og mellom form B og C skjer det vesentlige forandringer, men det skjer ingen slike mellom form C og form D bortsett fra at gull har tatt plassen til lerret – som allmenn ekvivalent. Det er et fremskritt at ekvivalentformen er blitt gull fordi det er bedre egnet som allmenne ekvivalent enn lerret.

Vanskeligheten med pengeformens begrep, altså med å forstå pengeformen, ligger i å forstå den allmenne verdiformen C som oppløser seg bakover i form B: den utviklede verdiformen, og det elementet som konstituerer denne er form A, den enkle verdiformen, 20 alen lerret = 1 frakk eller x vare A = y vare B. Den enkle verdiformen er derfor kimen til pengeformen.

Neste gang skal vi se på et svært interessant avsnitt om varens fetisjkarakter og dens hemmelighet.

[Brev 24 – noen egne kommentarer og henvisninger](#)

Vi er nå kommet til kapittel I, 4 i første bind av Kapitalen. Det handler om varefetisjisme. Før vi går inn på det vil jeg benytte anledningen til å komme med noen egne kommentarer og vise til noen tekster som du kan lese om du vil og orker. Ellers kan du bare kikke på dem, eller hoppe over dem.

Et sentralt begrep hos Marx er fremmedgjøring. Mange som har lest en del Marx vet at det finnes kapitler om dette i hans økonomisk-filosofiske manuskripter fra 1844 og mange mener at han forlot disse begrepene seinere. Den franske marxforskeren Lucien Sève har ugjendrivelig påvist at begrepet finnes også mange steder i Marx' seinere skrifter. Men det nesten ingen har sett er at de brevene som vi nå har gjennomgått er Marx sin behandling av logikken i utviklingen av den selvskapte materielle fremmedgjøringen. Dette fordi også de tidlige tekstene til Marx viser til at den selvskapte materielle fremmedgjøringen oppstår med varebyttet og utvikler seg i takt med dette. Og det er nettopp det Marx behandler i Kapitalens første kapittel. Og den fullt utviklede fremmedgjøring fant sted under fremveksten av den moderne kapitalismen, da vareproduksjonen ble den dominerende produksjonen og der også de produserende menneskenes skaperkraft/arbeidskraft ble til varer fordi arbeiderne som klasse må selge sin arbeidskraft for å kunne leve og for at kapitalen skal kunne bevare sin verdi og også øke den (merverdi).

Under her gir jeg noen henvisninger til steder der Marx behandlet fremmedgjøringen. Første gangen han skriver litt mer utfyllende om dette er i

hans sammendrag og kritiske gjennomgang av økonomen James Mill sin bok om Elements of Political Economy, i Marx Engels Werke bind 40, side 445-463. Jeg har oversatt denne artikkelen som du kan lese her <http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/marxmillsam.htm>.

I innledningen til oversettingen skriver jeg følgende:

Teksten er skrevet i første halvår av 1844. Han er det første dokumentet i Marx Engels Werke der Marx utviklar tanken om framandgjøring og kommunisme. Han bruker omgrepet avytring og framandgjøring og knyter det til utviklinga av privateigedommen og bytteøkonomien eller marknadsøkonomien om du vil. Avsnittet i slutten av teksten der Marx for første gong definerer det som han seinare kom til å kalle kommunisme begynner slik: "La oss tenke oss at vi hadde produsert som menneske." Han snakkar også om "samfunnsmessig produksjon".

Denne teksten er viktig for å forstå innhaldet i dei økonomiske og filosofiske manuskripta frå seinare i 1844, og den vidare utviklinga fram mot alt som har med Kapitalen å gjøre. Teksten viser også at Marx alt våren 1844 hadde lese viktige delar av den økonomiske litteraturen på den tida og Ricardo sin tradisjon er nemnd spesielt i tillegg til Adam Smith og Destutt de Tracy.

Eg har omsett side 445 – 463 i dette bindet av Marx Engels Werke. For det kan du åpne lenken ovenfor her. Her er en tidligere tekst jeg har skrevet om dette. Eg trur at det her kan vere nyttig å sjå meir på innhaldet i Marx sine kommentarar til Mills. Hovudsaka for Marx er her å framstille korleis framandgjøringa oppstår. Han argumenterer for at framandgjøringa oppstår ved at folk begynner å tileigne seg privat eigedom, ting som dei eig privat. På grunnlag av privateigedom blir så bytte av dei tinga dei private eigarane eig mulig og privateigarane begynner å bytte tinga i staden for å dele dei, i motsetnad til slik det vil vere under eit system med fellesskapseigedom. Under fellesskapseigedommen blir formidlinga av tinga som menneska produserer delt ut på fellesskapen utan bytte. Det er ei direkte samfunnsmessig formidling frå menneske til menneske av dei godane som dei forskjellige menneska i fellesskapen til saman skapar.

Så seier Marx at formidlingsprosessen mellom menneska som driv med bytte ikkje er ein samfunnsmessig eller menneskelig prosess, det er ikkje eit menneskelig forhold. Det er eit abstrakt forhold der ein privateigedom står i forhold til ein annen privateigedom, og uttrykket for dette abstrakte forholdet er verdi og verdien sin aktuelle eksistens trer fram som pengar. ("Eg har behov som eg ikkje får dekt av produkt frå eigen produksjon eller frå

ein fellesskap. Du er i same situasjon. Men vi eig og produkt som vi ikkje har behov for sjølve, men som den andre har behov for. For at vi skal få dekket behova våre bytter vi produkt.”)

Marx foretar en grundigere gjennomgang av fremmedgjøringsprosessen i sine økonomisk-filosofiske manuskripter som han skrev i Paris i 1845. Jeg har oversatt den delen av disse som handler om fremmedgjøringen og lagt til mine egne kommentarer her:

<http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/oekfil1.htm>.

Jeg sammenfattet også hovedpunktene i fremmedgjøringen i boken Marxistisk renesanse – kommunistisk offensiv som kom ut i 1992 og som du kan lese her: <http://www.tvalen.no/onewebmedia/hjemmeside/marxbok.htm> hvis du blar deg nedover til overskriften Materiell framandgjøring.

Brev 25 – Varens fetisjkarakter og dens hemmelighet

Fetisjisme er et antropologisk begrep som beskriver det å tilegne kraft eller verdi til et objekt. At et objekt har fetisjkarakter betyr da at det er tilegnet kraft eller verdi som ikke ligger i objektet i og for seg.

Marx begynner dette kapitlet (kapittel 1. 4.) med å si at en vare ved første blick ser ut til være en sjølsagt, triviell ting, men at den analysen vi har sett viser at den faktisk er en svært innviklet ting, full av metafysiske spissfindigheter og teologiske nykker.

Marx bruker nok ordet metafysikk slik Aristoteles gjorde det. Selve navnet kommer fra en av Aristoteles' bøker, som ble kalt τὰ μετὰ τὰ φυσικά (ta meta ta physika = «etter fysikken»), rett og slett fordi den boken han skrev før denne ble kalt φυσικά (physika = fysikken) og handlet om naturen. Metafysikk ble derfor brukt til å betegne studiet av fenomenene «bak» eller «over» naturen.

Når Marx sier at varen er full av metafysisk spissfindigheter så skulle det da bety at det skjuler seg mange spissfindigheter (forskjellige trekk som krever mye å skille fra hverandre og analysere) under den trivielle fremtredelsesformen til varen. Når det gjelder teologiske nykker kan vi vise til at Marx tidligere i hovedkapittel 1 sier at legemsformen til lerretet gjelder som den synlige inkarnasjonen, som den allmenne samfunnsmessige forpoppingen av alt menneskelig arbeid. At varen er en inkarnasjon av noe kan vel kalles et teologisk nykke.

Som bruksverdi er det ikke noe mystisk ved varen og heller ikke det at den er skapt av menneskelig arbeid er i og for seg mystisk. Men så snart denne bruksgjenstanden opptrer som vare forvandler den seg til en sansbar ting med

oversanselige egenskaper. Årsaken til den gåtefulle karakteren som arbeidsproduktet får så snart det antar vareform er at likheten mellom de menneskelige arbeidene kommer til uttrykk i arbeidsproduktenes tingaktige form, de blir like legemliggjorte verdier. Og så får målestokken for forbruk av menneskelig arbeidskraft, tidslengden, form av arbeidsproduktets verdistørrelse. Og til slutt får forholdet mellom produsentene, der den samfunnsmessige karakteren av deres arbeider, formen av et samfunnsmessig forhold mellom arbeidsproduktene.

Og Marx konkluderer med at hemmeligheten ved vareformen ganske enkelt består i at den for menneskene gjenspeiler den samfunnsmessige karakteren av deres eget arbeid som en legemlig/tinglig egenskap ved sjølve arbeidsproduktene, altså som samfunnsmessige naturegenskaper ved disse tingene sjøl.

I neste brev skal vi gå nærmere inn på dette.

Brev 26 – Mer om varens fetisjkarakter

Det er altså slik at menneskene gjennom varebytte egentlig bytter det arbeidet som er nedlagt i varetingene. Dette er et samfunnsmessig forhold mellom mennesker. Men det forholdet blir skjult i varen der den sist utviklingen fører til at en vare (ekvivalentformen) utvikler seg til pengeform, dvs. en ting, som representerer det menneskelige arbeidet og samtidig den mengden menneskelig arbeid som har gått med til å skape (produsere) tingen. Dermed fremtrer tingen som representant for mennesket (med dets arbeidsevne). Med dette er den virkelighet som ligger bak varene og varebyttet skjult ved at den er «lagt inn i» og fremtrer som ting og varetingen får dermed fetisjkarakter.

Marx sjøl sier det slik: Det hemmelighetsfulle ved vareformen består ganske enkelt i at den for menneskene gjenspeiler den samfunnsmessige karakteren av deres eget arbeid som en legemlig egenskap ved sjølve arbeidsproduktene, altså som samfunnsmessige naturegenskaper ved disse tingene sjøl. Derfor framstår også det samfunnsmessige forholdet mellom produsentene og totalarbeidet som et samfunnsmessig forhold mellom gjenstander, som et forhold som eksisterer utenfor dem. Gjennom dette quid pro quo (at det ene erstatter det andre) blir arbeidsproduktene til varer, dvs. sansbare ting med oversanselige, eller samfunnsmessige egenskaper.

Men vareformen til arbeidsproduktene, og det verdiforholdet som den fremtrer i, har ikke noen tilknytning til deres fysiske natur og de tinglige forholdene som springer ut av denne. Vareformen er et bestemt

samfunnsmessig forhold mellom mennesker, som i deres øyne antar den fantastiske formen av et forhold mellom ting.

Så sier Marx at en for å finne noe som ligner må gå inn i den religiøse verdens tåkeregioner. Også her er det slik at produktene av den menneskelige hjernen synes å være begavet med et eget liv. De fremtrer om sjølstendige skikkelser som står i forhold til hverandre og til menneskene.

Ut fra dette kommer hans definisjon av fetisjisme. På samme måte som det er i den religiøse verden med produktene av den menneskelige hjernen er det i vareverdenen med produktene av den menneskelige hånden. Dette, sier Marx, kaller jeg fetisjismen, som kleber seg til arbeidsproduktene så snart de er produsert som varer og som derfor er uadskillelig fra vareproduksjonen.

[Brev 27 – enda mer om varens fetisjkarakter](#)

Jeg bruker mye plass på dette avsnittet, og siterer mye, fordi det langt på vei sammenfatter hele Marx sin analyse så langt og legger til viktige følger av denne analysen.

Den varens fetisjkarakter, som Marx definerte og som jeg gjenga i forrige brev, har sitt utspring i den eiendommelige samfunnsmessige karakteren av det arbeidet som produserer varer. Det er slik at bruksgjenstander i det hele tatt blir varer bare fordi de er produkter av innbyrdes uavhengige privatarbeider, der helheten av arbeidet utgjør det samfunnsmessige totalarbeidet.

Det er også slik at produsentene først kommer i samfunnsmessig kontakt med hverandre når det bytter arbeidsproduktene sine og derfor viser seg også den spesifikt samfunnsmessige karakteren av deres privatarbeider først innenfor dette byttet. Det er først gjennom de forbindelsene som bytteprosessen setter arbeidsproduktene og dermed produsentene i som privatarbeidene fungerer som ledd i det samfunnsmessige totalarbeidet.

Produsentene oppfatter derfor de samfunnsmessige forbindelsene mellom deres privatarbeider slik som de framtrer, dvs. ikke som umiddelbart samfunnsmessig forhold mellom personene i sjølve arbeidene deres, men tvert om som tinglige forhold mellom personene og samfunnsmessig forhold mellom tingene.

Bruksgjenstander får i det hele tatt sin karakter av likhet som legemliggjorte verdier, adskilt fra deres karakter av å være sansbart forskjellige bruksverdier. Denne spaltingen av arbeidsproduktet i nyttig ting og verditing spiller en

praktisk rolle først etter at byttet allerede har fått stor utbredelse og betydning at nyttige ting blir produsert med henblikk på bytte, dvs. etter at tingenes verdikarakter kommer i betraktning allerede når de blir produsert.

Fra dette tidspunkt får arbeidet til en enkelt privatarbeidende produsent faktisk en dobbelt samfunnsmessig karakter. På den ene siden må de som bestemte nyttige arbeider tilfredsstille et bestemt samfunnsmessig behov og på den måten hevde seg som ledd i totalarbeidet, innenfor det naturgitte systemet som den samfunnsmessige arbeidsdelingen utgjør. På den andre siden kan de mangfoldige behovene til produsentene sjøl bare bli tilfredsstilt i den grad hvert enkelt nyttig privatarbeid lar seg bytte mot ethvert annet slag nyttig privatarbeid og dermed gjelder som likt med det.

Den fullstendige likheten mellom arbeidene kan bare bli oppnådd når en abstraherer fra deres virkelige ulikhet og reduserer dem til deres felles karakter av forbrukt menneskelig arbeidskraft, av abstrakt menneskelig arbeid. Denne dobbelte samfunnsmessige karakteren av privatprodusentenes arbeid blir gjenspeilt i deres hjerner, men bare i de formene som viser seg i det praktiske samkvemmet, i produktbyttet.

Den samfunnsmessige nyttige karakteren til deres privatarbeider blir derfor gjenspeilt i den formen at arbeidsproduktet ikke bare må være nyttig, men nyttig for andre. Den samfunnsmessige karakteren av likhet mellom de forskjelligartede arbeidene blir gjenspeilt i den formen at disse materielt forskjellige tingene, arbeidsproduktene, har den felles karakteren at de er verdier.

Brev 28 – Fjerde brev om varens fetisjkarakter

Det er altså slik at menneskene setter arbeidsproduktene sine (de tingene de produserer) i forhold til hverandre som verdier, men ikke fordi de regner disse tingene for bare å være tinglige hylstre for likeartet menneskelig arbeid. De vet ikke at tingene er slike hylstre, men når de bytter de forskjelligartede produktene sine og setter disse tingene lik hverandre som produkter, så setter de i virkeligheten sine forskjellige arbeider lik hverandre som menneskelig arbeid. Som sagt, dette vet de ikke men de gjør det i praksis.

De tingene som de setter lik hverandre som verdier har ikke noen merkelapp på seg som viser at de er den formen som likeartet menneskelig arbeid fremtrer i. Derfor forvandler verdien ethvert arbeidsprodukt til en samfunnsmessig hieroglyf (dvs. noe uforståelig).

Seinere prøver menneskene å tyde meningen til denne hieroglyfen. De forsøker å vinne hemmeligheten ved deres eget samfunnsmessige produkt. Marx sier at disse tingene med sin verdi er like mye menneskenes samfunnsmessige produkt som språket.

Så skriver han at den seine vitenskapelige oppdagelsen av at arbeidsproduktene, for så vidt de er verdier, bare er tinglige uttrykk for det menneskelige arbeid som er forbrukt for å produsere dem, er epokegjørende i menneskehetens utviklingshistorie. Men selv om menneskene har oppdaget dette, så hefter likevel skinnen av legemliggjøringen ved arbeidets samfunnsmessige karakter.

Jeg vil bemerke at vi vel kan si at byttet av den tinglige fremtredelsesformen til verdien trumfer forståelsen av at vi utveksler menneskelig arbeid med hverandre. Vi tror at vi bare bytter ting, at tingene er verdien, for det menneskelige arbeidet som ligger i tingen kan bare oppfattes gjennom en abstraksjon, gjennom en forståelse av noe som ikke kan sees direkte, men som bare kan forstås når vi trekker fra, eller abstraherer for tingformen. Og det gjør vi vanligvis ikke, for det ligger utenfor den hverdagslige forstanden og forutsetter en vitenskapelig undersøkelse.

Marx skriver videre at det bare er innenfor en særegen produksjonsform, nemlig vareproduksjonen, at den spesifikt samfunnsmessige karakteren, som gjelder for de gjensidig uavhengige privatarbeidene, består i at de er like som menneskelig arbeid og får form av arbeidsproduktenes verdikarakter.

Men for de som driver med vareproduksjon fremstår denne formen både før og etter oppdagelsen som like virkelig og endelig som det faktum at luften fortsatt eksisterer i en fysikalsk legemlig form, også etter at vitenskapen har oppløst den i dens elementer. For det som først og fremst er av praktisk interesse for dem som bytter produkter, er spørsmålet om hvor mange fremmede produkter de får for sett eget produkt, altså i hvilke proporsjoner produktene lar seg bytte. Og når disse proporsjonene gjennom vanen modnes til en viss fasthet, så synes de å være resultat av arbeidsproduktenes tinglige natur, slik at for eksempel ett tonn jern og 2 unser gull er likeverdige, å samme måte som ett pund gull og ett pund jern er like tunge, til tross for at de har forskjellige fysikalske og kjemiske egenskaper.

Verdikarakteren til arbeidsproduktene danner seg/fester seg først når de fungerer som verdistørrelser. Verdistorrelsene forandrer seg hele tiden, uavhengig av viljen, forkunnskapen og handlemåten til de som bytter. Derfor

har disse samfunnsmessige bevegelsene til de personene som bytter dem, form av bevegelser av ting og det er ting de blir kontrollert av, i stedet for at de kontrollerer tingene.

Det må finnes en fullt utviklet vareproduksjon før det ut at sjølve erfaringen vokser fram den vitenskapelige innsikten at de privatarbeidene som blir drevet uavhengig av hverandre, men som alle er avhengige av hverandre som naturgitte ledd i den samfunnsmessige arbeidsdelingen, stadig blir redusert til sine samfunnsmessig proporsjonale mål. Dette skjer fordi den arbeidstiden som er samfunnsmessig nødvendig for å produsere produktene tvinger seg gjennom på en voldelig måte som en regulerende naturlov i de tilfeldige og skiftende bytteforholdene, slik for eksempel tyngdeloven setter seg gjennom når et hus falle sammen over hodet på en.

Det at arbeidstiden bestemmer verdistørrelsen er derfor en hemmelighet som er skjult under de synlige bevegelsene til de relative vareverdiene. Det at hemmeligheten blir oppdaget fjerner skinnet av arbeidsproduktets verdistørrelse som noe reint tilfeldig, men det fjerner slett ikke verdistørrelsen sin tinglige form.

I de neste brevene om varefetisjismen skal vi se hva Marx sier om vitenskapelig analyse, om analyse som ikke tar hensyn til fenomenenes historiske utvikling, om andre samfunnsformer sammenlignet med kapitalismen, fra Robinson Crusoe, til middelalderen og under en "sammenslutning av frie mennesker", og vi skal se på hva han sier om forholdet varefetisjisme og religion og hvordan en samtale mellom varer ville være, om de kunne snakke.

Brev 29 – Femte brev om varens fetisjkarakter

I neste del av teksten om varens fetisjkarakter har Marx noen vesentlige uttalelser om den vitenskapelige analysen som har ført til feil oppfatning av vareformene. Han sier at refleksjonen, eller den vitenskapelige analysen av formene for det menneskelige livet går motsatt av den utviklingen som skjer i virkeligheten. Denne refleksjonen skjer etter at tingene har skjedd, altså den begynner med de ferdige resultatene av en lang utviklingsprosess.

De formene som stempler arbeidsproduktene som varer og som derfor eksisterer som forutsetningen for varesirkulasjonen er allerede stivnet til naturformen for det samfunnsmessige livet, før menneskene forsøker å komme til klarhet over disse formene.

Og når de så gjøre det forsøker de ikke å komme til klarhet over den *historiske* karakteren til disse formene (hvordan de har utviklet seg historisk). De ser tvert om på disse formene som uforanderlige. Det de forsøker å komme til klarhet over er formenes innhold slik de fremtrer i nåtid.

Det første som faller i øynene når det gjelder bytte av et arbeidsprodukt er at det byttes mot en pris. Derfor begynner menneskene med å analysere vareprisen. Denne analysen fører til bestemmelse av størrelsen på verdien av en vare. Den størrelsen fremtrer som penger. Det var analysen av pengeuttrykket for varene (der er jo prisen) som førte til at en festet seg ved deres verdikarakter – at de hadde verdi. Men, sier Marx, det er nettopp denne ferdige formen – pengeformen – som i stedet for å avsløre, faktisk tilslører privatarbeidenes samfunnsmessige karakter og dermed privatarbeidenes samfunnsmessige forhold.

Når vi sier at frakk, støvel osv. forholder seg til lerret som den allmenne legemliggjøringen av abstrakt menneskelig arbeid så ligger galskapen i dette klart i dagen. Men når de som produserer frakk, støvel osv. setter disse varen i forhold til lerret som *allmenn ekvivalent* – eller til gull og sølv som allmenn ekvivalent, noe som ikke forandrer på saken -, så fremtrer for dem forholdet mellom deres privatarbeider og det samfunnsmessige totalarbeidet nettopp i denne forrykte formen.

Jeg kommenterer her at den forrykte formen er at det arbeidet som har gått inn i varene og som gir det verdi, ikke kan observeres og ikke kan forstås uten at en har undersøkt den historisk-logiske utviklingen av prisformen, derfor ser det ut som verdien (dvs. det samfunnsmessig nødvendige arbeidet som er gått med for å produsere tingen) er i den allmenne ekvivalenten, eller pengene, som tinglig form – som lerret eller sølv/gull. Det er dette vi uttrykker når vi sier at en vare har en bestemt pris. Marx utførte nettopp en vitenskapelig undersøkelse av denne historisk-logiske utviklingen av varens pris og avslørte dermed dens hemmeligheter.

Marx sier så noe som er viktig for å forstå den borgerlige økonomien, dvs. den økonomiske vitenskapen som forsøker å forstå kapitalen og kapitalismen innenfor kapitalens egne rammer. Han sier at slik former, som vi har skrevet om like ovenfor her, nettopp utgjør kategoriene i den borgerlige økonomien. Disse kategoriene er gyldige, altså objektive tankeformer for produksjonsforholdene i denne historisk bestemte samfunnsmessige produksjonsmåten, vareproduksjonen. (Jeg føyer til at det er disse formen som også har dominert hele den borgerlige økonomivitenskapen frem til nå.) Når vi

ser på andre produksjonsformer enn den kapitalistiske, så forsvinner hele mystisismen i vareverdenen sammen med hele trolldommen og alt spøkeriet som tilslører arbeidsproduktene når de tar form av varer.

Marx ser så på Robinson Crusoe og hans liv på den øde øy. Han har forskjellige behov som han må tilfredsstillere og derfor må han utføre forskjellig slags nyttig arbeid. Han lager verktøy, snekrer møbler, temmer dyr, fisker og jakter osv. Til tross for at de produktive funksjonene hans er forskjellige i forhold til hva han lager og gjør, så vet han at de bare er forskjellige former for virksomhet av de samme Robinson, altså at de bare er forskjellige slags menneskelig arbeid. Ut fra behovene/nøden må han beregne hvor mye tid han skal fordele mellom de forskjellige funksjonene. Av erfaring lærer han denne utporsjoneringen av sin samlede tid mellom funksjonene ettersom hvor vanskelig det er å overvinne problemer for å få den ønskede nytteeffekten. Robinson begynner å føre bok over seg selv. Det er mulig fordi han klarte å redde klokke, hovedbok, penn og blekk fra skipet som sank. Han lager så en inventarliste som inneholder fortegnelse over bruksgjenstandene han eier, over de forskjellige arbeidene som er nødvendig for å produsere dem og den arbeidstiden som bestemte mengder av disse forskjellige produktene koster ham i gjennomsnitt. Her er alle forhold som Robinson og tingene som utgjør rikdommen hans og som han sjøl har skapt, så enkle og gjennomsiktige at alle kan forstå dem. Og de inneholder alle verdens vesentlige bestemmelser.

Dernest går Marx til middelalderen der det ikke finnes en uavhengig mann, som Robinson, men livegne og grunneiere, vasaller og lensherrer, legmenn og prester. Det er personlig avhengighet som karakteriserer de samfunnsmessige forholdene i produksjonen og i de livssfærene som er vokst opp på grunnlag av denne produksjonen. Nettopp dette gjør at arbeid og produkter ikke behøver å anta en fantastisk skikkelse forskjellig fra deres (tinglige) virkelighet. Arbeid og produkter inngår i den samfunnsmessige virksomheten som naturligtjenester og naturalytelser. Arbeidets naturlige og særegne form blir her dets umiddelbare samfunnsmessige form, i motsetning til under vareproduksjonen, der arbeidets allmenne form (verdiformen) utgjør den umiddelbare samfunnsmessige formen.

Hoveriarbeid lar seg like godt måle i tid som vareproduserende arbeid, men enhver livegen vet at det han forbruker i tjenesten hos sin herre, er en bestemt mengde av hans egen personlige arbeidskraft. De samfunnsmessige forholdene mellom personene i deres arbeid fremtrer som i deres egne personlige forhold. De er ikke forkledd som samfunnsmessige forhold mellom tingene, mellom arbeidsproduktene.

I neste brev skal vi se på forholdene i en bondefamilie som hovedsakelig driver med naturalhushold, og til slutt går Marx inn på produksjonsforholdene i en sammenslutning av frie mennesker, også kalt kommunisme. Og etter det skal vi se på forholdet mellom disse forskjellige produksjonsforholdene og kristendommen, hvordan økonomene blir lurt av fetisjformen og en samtale mellom varer dersom de kunne snakke. Og da er vi ved slutten av den viktige teksten om varenes fetisjkarakter slik at vi kan gå løs på andre hovedkapittel som handler om *bytteprosessen*.

Brev 30 – Sjette brev om varenes fetisjkarakter

Vi kan også se på det Marx kaller den landlige patriarkalske industrien til en gård som i hovedsak driver med selvforsyningsjordbruk og som til eget bruk produserer korn, kveg, garn, lerret, klesplagg osv. Her fremtrer disse forskjellige tingene i forhold til familien som forskjellige produkter av familiearbeidet, men de opptrer ikke innbyrdes som varer. Det er forskjellige arbeider som frembringer produktene, som arbeid med jorden, feavl, spinning, veving, skredderarbeid osv. Disse arbeidene er i sin naturalform samfunnsmessige funksjoner, fordi de er funksjoner i familien, og familien har sin egen naturgitte arbeidsdeling likeså vel som vareproduksjonen har det. Kjønn- og aldersforskjeller, samt arbeidets naturbetingelser som skifter med årstidene, regulerer fordelingen av arbeidet i familien og arbeidstiden til de enkelte familiemedlemmene. Men fra begynnelsen av fremtrer her forbruket av de individuelle arbeidskreftene, målt i tid, som en samfunnsmessig bestemmelse ved sjølve arbeidene, da de individuelle arbeidskreftene bare fungerer som organer for den felles arbeidskrafta til familien.

At arbeidsdelingen bare er naturgitt i en landlig patriarkalsk familie er nok en skjønning av kvinnenens forhold i denne situasjonen. Men det rokker ikke ved hovedkonklusjonen til Marx, nemlig at hele familien til sammen har en felles arbeidskraft som de enkelte individuelle arbeidskreftene bare fungerer som organiske deler av.

Til slutt i disse sammenligningene gjør Marx noe særlig interessant. Han vil at vi skal tenke oss en sammenslutning av frie mennesker som arbeider med felles produksjonsmidler og forbruker sine individuelle arbeidskrefter bevisst som **en** samfunnsmessig arbeidskraft. Her gjentar alle forholdene som bestemmer arbeidet til Robinson seg, bare at det skjer samfunnsmessig i stedet for individuelt. For Robinson var alle produktene utelukkende hans personlige produkter og derfor umiddelbart bruksgjenstander for ham selv. Når det gjelder sammenslutningen av frie mennesker, så er totalproduktet deres et

samfunnsmessig produkt. En del av dette produktet tjener igjen som produksjonsmidler og forblir samfunnsmessig. Men en annen del blir fortært som livsmidler av medlemmene i sammenslutningen. Den må derfor blir fordelt mellom dem.

Måten denne fordelingen vil foregå på vil forandre seg med den særegne karakteren av den samfunnsmessige produksjonsorganismen og det tilsvarende historiske utviklingsnivået til produsentene. Men vi kan forutsette at inne et slikt samfunn kan hver produsents andel av livsmidlene bli bestemt av vedkommendes arbeidstid. Da vil arbeidstiden spille en dobbelt rolle. Den samfunnsmessige planmessige fordelingen av arbeidstiden regulerer de riktige proporsjonene mellom de forskjellige arbeidsfunksjonene og de forskjellige behovene. På den andre siden tjener arbeidstiden samtidig som målestokk for den individuelle andelen som produsentene har av fellesarbeidet og derfor også for den delen av fellesproduktet som det er mulig å fortære individuelt. Menneskenes samfunnsmessige forhold til sine arbeider og sine arbeidsprodukter forblir her enkle og gjennomsluttede, både i produksjonen og i distribusjonen/fordelingen.

Det Marx beskriver her er en kommunistisk samfunnsform – som altså er en sammenslutning av frie mennesker.

I teksten om varens fetisjkarakter sammenfatter i virkeligheten Marx sin konkrete analyse av de første fasene i utviklingen av den materielle fremmedgjøring. Dette hadde han allerede gitt sin første fremstilling av i de såkalte økonomisk-filosofiske manuskripter fra 1844. Derfor er påstandene om at den eldre Marx som skriver om det økonomiske systemet i Kapitalen, er veldig forskjellig fra den yngre Marx som skrev mer om menneskenes fremmedgjøring, ikke korrekt. I virkeligheten handler hele Kapitalen om utviklingen og den mulige opphevingen av den fremmedgjøringen som Marx oppdaget rundt 1844.

Derfor er det helt naturlig at Marx, etter å ha sett på varenes fetisjkarakter, i samme avsnitt går over til å behandle den andre formen for fremmedgjøring, som han også hadde skrevet om før, nemlig fremmedgjøringen i ånden, dvs. religionen. Det skal vi se på i neste brev.

Brev 31 – Syvende brev om varens fetisjkarakter – religion

Marx har nå behandlet varens fetisjkarakter og dermed sammenfattet de første faser i utviklingen av den materielle fremmedgjøring som danner grunnlag for

utviklingen av kapital, den fullendte fremmedgjøring. Og så går han over til å sette religionen i sammenheng med dette.

Han sier at kristendommen er den religionsformen som samsvarer best med et samfunn av vareprodusenter. Grunnen er at kristendommen og særlig i dens borgerlige utviklingsformen for protestantisme, deisme osv. dyrker det abstrakte mennesket. Hva mener Marx med det? Jeg tenker at han mener at en i kristendommen gir alle mennesker felles kvaliteter, som at de er født syndige, at de trenger frelse osv. Kristendommen setter slik sett alle like for Gud i prinsippet, om ikke i realiteten, samme hvor forskjellige forhold de lever under og samme for forskjellige de er, både som personer av forskjellige klasser og kjønn osv.

Marx sier så at denne dyrkingen av det abstrakte mennesket samsvarer med de allmenne samfunnsmessige produksjonsforholdene som karakteriserer vareproduksjonen. For disse forholdene er at vareprodusentene forholder seg til sine produkter som til varer, altså verdier, og i denne tinglige formen som likt menneskelig arbeid setter de sine privatarbeider likt hverandre.

I andre produksjonsmåter, som gammelasiatiske og antikke spiller forvandlingen av produktet til vare en underordnet rolle og dermed er spiller menneskenes rolle som vareprodusenter også en underordnet rolle. Menneskene lever da i fellesskap som er basert på annet enn vareproduksjon. Og i samme grad som disse fellesskapene eller fellesvesenene nærmer seg sitt undergangsstadium så øker betydningen av vareproduksjonen.

I den gamle verden eksisterte bare de egentlige handelsfolk i mellomrommene mellom fellesskapene. Det var der det var handel. Marx trekker her frem jødene i mellomrommene mellom gruppene i det polske samfunnet. Der de sto for handelen mellom disse.

Han sier så at disse gamle produksjonsorganismene er mye enklere og mer gjennomsiktig enn den borgerlige og at det kommer av umodenheten til det individuelle mennesket, som ikke har løsrevet seg fra sin naturbestemte artssammenheng, eller det beror på umiddelbare makt- og trelldomsforhold. De gamle forholdene er betinget av at utviklingsnivået på arbeidets produktivkrefter er lavt og at de forholdene som menneskene produserer sine materielle liv under, dvs. menneskenes forhold til hverandre og til naturen, er tilsvarende snevre. Og denne sneverheten gjenspeiler seg ideelt i de gamle natur- og folkereligionene.

Dernest sier han at det religiøse gjenskinnet av den virkelige verden bare kan forsvinne når forholdene i det praktiske hverdagslivet fremstår for menneskene som dagligdagse, gjennomsiktede og fornuftige forhold, både mellom menneskene sjøl og i forhold til naturen.

Skikkelsen til den samfunnsmessige livsprosessen, dvs. den materielle produksjonsprosessen, kan først kaste av seg sitt mystiske tåkeslør når den som produkt av mennesker, som fritt har sluttet seg sammen, står under deres bevisste, planmessige kontroll. Og for at det skal skje er det nødvendig med en rekke materielle eksistensbetingelser som sjøl bare er det naturgitte produktet av en lang og smertefull utviklingshistorie.

Jeg kommenterer her at Marx i et av sine tidligere skrifter formulerer det mer allment som at menneskene bare kan oppheve sin selv fremmedgjøring gjennom utviklingen av denne fremmedgjøringen. Og jeg mener at vi her ser at Marx arbeider ut fra en forståelse av at utviklingen av vareproduksjonen, som fører til kapitalismen, er en historisk forbigående prosess som tenderer mot sin egen oppheving gjennom at den skaper materielle vilkår for denne opphevingen – både gjennom utviklingen av produktivkraftene og utviklingen av en produserende samfunnsklasse, arbeiderklassen, som gjennom sin revolusjonære virksomhet, gjennom en politisk revolusjon og en sosial revolusjon kan virkeliggjøre denne opphevingen.

Fra denne sammenstillingen med religion går Marx over til å se på manglene ved den borgerlige økonomiske vitenskapen. Det gjør han i sist del av teksten om varenes fetisjkarakter og i to lange noter til denne teksten. Vi skal se på det i det jeg håper vil bli det siste brevet om varens fetisjkarakter, noe av det viktigste Marx har skrevet og som gir en inngang til forståelse av hele den borgerlige ideologi eller forståelse av eget system.

[Brev 32 – Åttende \(litt lange\) brev om varens fetisjkarakter](#)

Etter å ha sett på forholdet vareproduksjon – religion tar Marx opp diskusjonen om den politiske økonomien. Som undertittelen på *Kapitalen* sier så er jo dette verket en *Kritikk av den politiske økonomien*.

Marx sier at den politiske økonomien har analysert verdi og verdi-størrelse og oppdaget det innholdet som er skjult i disse formene. Men analysen har vært ufullstendig og i denne økonomien er ikke en gang spørsmålet stilt om hvorfor det innholdet som er skjult i verdi og verdistørrelse tar den formen det har, altså hvorfor arbeidet fremstiller seg i verdien og hvorfor arbeidets tidsmengde fremstiller seg i verdistørrelsen av produktet.

I noen lange noter til denne teksten går Marx nærmere inn på ufullstendigheten i og en av de viktigste grunnleggende manglene ved den klassiske økonomien. Han sier at disse spørsmålene blir nærmere behandlet i 3. og 4. bok av Kapitalen, altså i *Teorier om merverdien* som er en del av et enormt manuskript som han skrev i 1861-1863.

Her setter jeg inn en parentes om dette verkets historie. Engels ville selv gi ut *Teorier om merverdien* etter at han var ferdig med 3. bind av kapitalen i 1895, men døde før han fikk gjort det. Manuskriptet ble derfor først offentliggjort av Karl Kautsky mellom 1905 og 1910. Men det var, kort sagt, en ganske dårlig utgave som stokket om på teksten og vilkårlig utelot deler av manuskriptet osv. Et utvalg av denne utgaven ble gitt ut på engelsk i 1951. En ny, mer vitenskapelig utgave, kom mellom 1954 og 1961 på russisk og på tysk i 1968 og på engelsk mellom 1963 og 1971. Mellom 1976 og 1982 ble hele teksten så utgitt på ny i den nye tekstkritiske Marx-Engels Gesamtausgabe (MEGA) som så var utgangspunkt for den engelske utgivelsen av 1988 til 1994 (Karl Marx Frederick Engels, *Collected Works*, volume 30-34.) En strengt vitenskapelig gjennomgang av manuskriptene er gjort av Enrique Dussel i boken *Hacia un Marx descondido (Mot en ukjent Marx)*, 1988. Denne gjennomgangen, som var på spansk, ble oversatt til engelsk i 2001 med tittelen *Towards an Unknown Marx – A commentary on the Manuscripts of 1861-1863* i serien *Routledge Studies in the History of Economics*. Vi ser altså at det tok svært lang tid før innholdet i disse manuskriptene ble utgitt på skikkelig vis og før vi kunne få et godt studium av dem. Dussel sin studie er, etter det jeg vet, den første i sitt slag. Den hører til første fase av en ny marxistisk renessanse. Og den ble heller ikke tilgjengelig utenfor den spansktalende verden før i 2001. Han har to studier til, en av *Grunnriss* og en av Marx siste utkast til Kapitalen, men de er ikke oversatt til engelsk ennå. Den om *Grunnriss* ble oversatt til fransk i 2009.

I note 31 sier Marx at den klassiske politiske økonomien ingen steder skiller uttrykkelige og med klar bevissthet mellom arbeidet, slik det fremtrer i verdien av produktet og det samme arbeidet for så vidt det fremtrer i bruksverdien. I praksis blir skillet trukket, men det faller ikke de klassiske økonomene inn at en reint kvantitativ forskjell mellom arbeidene forutsetter deres kvalitative enhet eller likhet, altså deres reduksjon til abstrakt menneskelig arbeid. Dette gjelder også den klassisk politiske økonomiens fremste representanter som Adam Smith og David Ricardo.

I note 32 sier han at en av de grunnleggende manglene ved den klassiske økonomien er at den aldri, ut fra analysen av varen og vareverdien, klarer å finne frem til den formen som gjør verdien til bytteverdi. Det gjelder også

Smith og Ricardo. Grunnen er at arbeidsproduktets verdiform er den mest abstrakte, men også den mest allmenne formen i den borgerlige produksjonsmåten. Det er gjennom verdiformen denne produksjonsmåten blir karakterisert som en særegen art samfunnsmessig produksjon og dermed gir det produksjonsmåten dens særegne historiske karakter. Hvis en anser denne produksjonsmåten for å være den evige naturformen for samfunnsmessig produksjon, så overser en med nødvendighet også det spesifikke ved verdiformen, altså vareformen og dens videre historiske utviklinger, som pengeformen, kapitalformen osv. Derfor kan en, hos økonomer som er helt enige om at verdistørrelsen blir målt gjennom arbeidstiden, finne de mest motsigelsesfylte forestillinger om pengene, dvs. den ferdige skikkelsen til den allmenne ekvivalenten. Dette viser seg f. eks. ved behandlingen av bankvesenet, der de vanlige banale definisjonene av penger ikke strekker til.

Marx definerer også hva han mener med klassisk borgerlig økonomi. Han mener at det er den økonomien, som siden økonomen W. Petty, utforsker den indre sammenhengen i de borgerlige produksjonsforholdene. Denne økonomien står i motsetning til det Marx kaller vulgærøkonomien, som han sier bare driver omkring innenfor de tilsynelatende sammenhengene og som fortsetter å tygge drøv på det materialet som den vitenskapelige økonomien for lengst har skaffet dem. På denne måten gjør vulgærøkonomene de mest enkle og grove fenomenene forståelig og anvendelig for borgerskapets daglige behov eller begrenser de seg til å systematisere, pedantisere og proklamere som evige sannheter de banale og sjøltfredse forestillingene som borgerne har om sin egen verden, den beste av alle. Selv kommenterer jeg at dette er noe vi kjenner godt til fra vår tid og. Men heller ikke de skikkelige forskerne innen denne politiske økonomiske tradisjon, klarer å løse gåten som hefter ved varens fetisjkarakter. Det gjør heller ikke de borgerlige økonomene som kritiserer Marx.

I note 33 sier Marx at økonomene går frem på en merkelig måte. For dem finnes bare to slags institusjoner, kunstige og naturlige. Mens føydalismens institusjoner er kunstige, så er borgerskapets naturlige. Dette sammenligner han med teologene som skiller mellom to slags religioner. De ser på alle andre religioner enn sin egen som en oppfinnelse av menneskene, mens deres egen er en åpenbaring fra Gud. Det har derfor vært en historie, men den finnes ikke lenger.

Så har han kommentarer som kritiserer økonomer som mener at grekerne og romerne bare levde av rov. For det må jo finnes en produksjon som er

grunnlaget for det en kan røve. De må jo ha en produksjonsprosess, altså en økonomi.

Han tar også opp en kritikk som var blitt rettet mot Marx sitt eget syn, at en bestemt produksjonsmåte og de produksjonsforholdene som til enhver tid svarer til den gjelder allment. Kritikerne hadde tatt utgangspunkt i at Marx hadde skrevet at "samfunnets økonomiske struktur er den virkelige basis som det hever seg en juridisk og politisk overbygning på og som bestemte bevissthetsformer svarer til" og at " det materielle livets produksjonsmåte betinger (skaper betingelsene for) den sosiale, politiske og åndelige livsprosessen overhodet". Kritikerne hadde sagt at dette nok stemte for våre dagers verden som blir behersket av de materielle interessene, men verken for middelalderen, da katolisismen hersket, eller for Athen og Rom, der politikken hersket. Marx kommenterer tørt at det må i hvert fall være klart at de i middelalderen ikke kunne leve av katolisismen og at den antikke verden ikke kunne leve av politikken. Tvert imot er det måten de opprettholdt livet på som forklarer hvorfor i det ene tilfellet politikken, og i den andre katolisismen, spilte hovedrollen. Og han føyer til at det ikke trengs mye kunnskap om historien til den romerske republikken for å innse at grunneiendommens historie utgjør dens hemmelige historie. Så avslutter han med å si at Don Quijote måtte lide for den feilaktige antakelsen at det vandrende riddervesenet var like forenlig med alle økonomiske samfunnsformer.

Marx skriver så i den videre teksten at den mest allmenne og minst utviklete formen i den borgerlige produksjonen er vareformen. Det er viktig å merke seg dette, for det betyr at Marx ikke setter vareproduksjonssamfunnet som likt med kapitalismen, selv om kapitalismen er et vareproduserende system. Vareproduksjon fantes altså før kapitalismen oppsto og det var gjennom en videre utvikling av vareproduksjonen at kapitalismen ble født. Hvordan det skjedde vil vise seg i fortsettelsen.

Marx sier at tidlig i vareproduksjonens historie er det ikke så vanskelig å gjennomskue varens fetisjkarakter, men dette blir vanskeligere etter hvert. Han nevner et system som han kaller monetarsystemet. Under dette skjønnte en ikke at gullet og sølvet som penger representerte et samfunnsmessig produksjonsforhold, men en trodde at det var naturting med særegne samfunnsmessige egenskaper (de hadde verdi). De moderne økonomene, sier så Marx flirer overlegent av monetarsystemet, men de ligger sjøl under for fetisjisme når de behandler kapitalen.

Til slutt kommer Marx med et eksempel der han ber oss forutsette at varene kan snakke. Da ville de kanskje si at kanskje vår bruksverdi interesserer menneskene, men den tilkommer ikke oss som ting. Vårt samkvem som vareting beviser det. Vi forholder oss til hverandre bare som bytteverdier.

Så lager han en samtale der disse varene snakker språket til økonomene: "Verdi" (bytteverdi) "er noe som tingene har, rikdom" (bruksverdi) "er noe som menneskene har". Verdi i denne betydningen innbefatter nødvendigvis bytte, rikdom derimot ikke. "Rikdom" (bruksverdi) "er en attributt ved menneskene, verdi er en attributt ved varene. Et menneske eller et fellesvesen er rikt; en perle eller en diamant er verdifull ... En perle eller en diamant har verdi som perle eller diamant." Marx gir i to noter sitatene i original og viser hvor de forekommer.

Så avslutter Marx syrlig at ingen kjemiker har oppdaget bytteverdi i perler eller diamanter. Men økonomene mener jo å ha funnet bytteverdien i disse tingene. De mener nemlig at bruksverdien tilkommer tingene uavhengig av deres tinglige egenskaper, mens verdien derimot tilkommer dem som ting. Dette blir bekreftet av den besynderlige omstendighet at tingenes bruksverdi realiserer seg for menneskene uten å bli byttet, altså i det umiddelbare forholdet mellom ting og menneske, mens verdien derimot bare blir realisert i byttet, dvs. i en samfunnsmessig prosess.

Og til slutt sammenligner Marx denne forståelsen med en uttalelse fra Shakespeare sin karakter, Dogberry, i "Much ado about nothing", akt 3, scene 3. Dogberry er en konstabel som skal sette en annen kar til et oppdrag som vakt. Han har spurt kameraten sin hvem han bør velge ut og kameraten nevner et par karer ved navn fordi de kan lese og skrive. Når så Dogberry skal fortelle denne karen om de evnene han har, sier han: "Kom her nabo Seacoal. Gud har velsignet deg med et godt navn. Å være en mann med godt utseende (a well-favoured man) er en gave fra skjebnen (omstendighetene), men å lese og skrive kommer fra naturen."

Jeg har spurt meg om hvorfor Marx kom på akkurat dette stedet av alle i Shakespeare sine verk. Jeg tror det kommer både av innholdet her, men og av det som blir sagt i slutten av scenen. Her har Seacoal og en annen vakt tatt med seg et par karer, Borachio og Conrad, som de har hørt har gjort en kriminell handling og mottatt en bestikkelse for det. Da seier Boratio: "Vi kommer nok til å vise oss å være en god vare, når vi nå blir ført av gårde på disse mennene sine hellebarder. Og Conrad svarer: En etterspurt vare, lover jeg deg." Dermed er

sitatet ovenfor også assosiert med vare hos Shakespeare. Og det var en digresjon fra en Shakespeare-fan.

Dette var siste brev om varens fetisjkarakter og dens hemmelighet. Neste brev skal handle om andre kapittel i *Kapitalen*, nemlig bytteprosessen. Det vil gjøre det litt lettere å forstå det vi har gjennomgått til nå.

Brev 33 – Bytteprosessen

Vi er nå kommet til andre kapittel i kapitalens første bok. Her begynner Marx med å skrive det sjølsagte at varene ikke sjøl kan gå til markedet og bytte seg med hverandre. Og derfor må vi se etter deres voktere, vareeierne. Varene er ting som ikke kan gjøre motstand mot mennesket og mennesket kan bruke makt og ta dem om de ikke er villige.

Så kommer den viktige observasjonen at varevokterne må forholde seg til hverandre som personer hvis vilje bor i vare-tingene for å kunne sette tingene i forhold til hverandre. Det er bare med dem andres vilje at hver vareeier kan tilegne seg den fremmede varen og avhende sin egen. De må gjensidig anerkjenne hverandre som privateiere. Dette er et rettsforhold som har form av en kontrakt, enten den er satt opp i formelle legale former eller ikke. Det er altså et viljes-forhold som gjenspeiler det økonomiske forholdet og innholdet i det er ditt gjennom det økonomiske forholdet.

En ny viktig observasjon er det at personene her bare eksisterer for hverandre som representanter for varer og derfor som vareeiere. Og han føyer til at vi etter hvert vil oppdage at de økonomiske karaktermaskene som personene opptrer i på den økonomiske scenen bare er personifikasjoner av de økonomiske forholdene, for disse personene bare står overfor hverandre som bærere av disse forholdene. Jeg føyer til at vi seinere skal møte kapitalens personifikasjoner, altså kapitalistene, eller som samfunnsklasse, borgerskapet.

Men det er et skille mellom varen og vareeieren. Varen ser på ethvert annet varelegeme bare som fremtredelsesform for sin egen verdi og den bytte seg mot et hvilket som helst annet varelegeme samme hvor stygt og usympatisk det kan være. (Maritorne som nevnes her er en stygg og usympatisk skikkelse fra Don Quijote, en kvinnelig tjener som don Quijote feilaktig tror er denne kvinnens sjef. Marx lager ikke en gang en note om dette, han tenker øyensynlig at dette er et så kjent verk at det er allmennkunnskap.)

Men vareeieren ser forskjellige på det. Han har en nyttig ting som han ikke har bruk for og vil bytte den bort så han kan få tak i en annen nyttig ting som han

har bruk for. Her er det altså slik at den ene vareeieren har en bruksverdi som bare har bruksverdi for andre. For den første vareeieren er derfor varens bruksverdi bare at den er bærer av bytteverdi og dermed et byttemiddel. Og han bytter den mot varer som har en bruksverdi som tilfredsstiller ham. Alle varer er altså ikke-bruksverdier for sine eiere og bruksverdier for ikke-eierne. De må derfor gå fra hånd til hånd og det utgjør deres bytte. Da blir de satt i forhold til hverandre som verdier og blir realisert som verdier. Og så kommer en viktig formulering. Varene må realisere seg som verdier før de kan realisere seg som bruksverdier.

Men på den andre siden må de være virkelige bruksverdier før de kan realisere seg som verdier. Det menneskelige arbeidet som er forbrukt på dem teller nemlig bare i den grad det er forbrukt i en form som er nyttig for andre og om de er nyttig for andre, og at det produktet som er laget kan tilfredsstille andres behov, kan bare ble bevist gjennom byttet.

Marx går videre og sier at enhver vareeier bare vil avhende varen sin mot andre varer hvis de har en bruksverdi som tilfredsstiller hans behov. Byttet er altså, slik sett, bare en individuell prosess. Men han vil også realisere varen sin som verdi, enten den har bruksverdi for eieren av den andre varen eller ikke. Og ut fra dette aspektet, når vi altså ser det slik, er byttet en allmenn samfunnsmessig prosess for ham.

Dette skaper tilsynelatende et stort problem. For alle vareeiere betrakter alle fremmede varer som enkeltstående ekvivalenter for sin egen vare. Hans egen vare gjelder da som allmenn ekvivalent for alle andre varer. Men fordi alle vareeiere gjør det samme, så er faktisk ingen vare allmenn ekvivalent. Varene har derfor heller ingen allmenn relativ verdiform der de er like som verdier og kan sammenligne seg som verdistørrelser. Derfor står de i det hele tatt ikke overfor hverandre som varer, men bare som produkter eller bruksverdier. Som vi kan ser er dette et dilemma og i neste brev begynner vi med å se på hvordan det løses.

Brev 34 – Andre brev om bytteprosessen – med en tolkning av Johannes åpenbaring

Vi avsluttet brev 34 med et dilemma som oppstår i bytteprosessens historie. Marx sier at dette dilemmaet blir løst i praksis før det blir løst teoretisk. Lovene for varenaturen gjør seg gjeldende gjennom vareeierens naturinstinkt. For i praksis kan vareeierne bare sette varene i forhold til hverandre som verdier, og dermed som varer, ved å sette dem i motsetning til en eller annen vare som

allmenn ekvivalent. Stusser du på hva den allmenne ekvivalentformen er, kan du gå tilbake til brev nummer 17 der vi gjennomgikk denne delen av Marx sin analyse av varen. En bestemt vare kan bare bli gjort til allmenne ekvivalent som en samfunnsmessig handling. For det er gjennom en slik handling at alle de andre varene skiller ut en bestemt vare som alle uttrykker sine verdier i. Og da blir naturalformen til denne varen til den samfunnsmessig gyldige ekvivalentformen. Den utskilte varen får, gjennom en samfunnsmessig prosess, en særegen samfunnsmessig funksjon som allmenn ekvivalent, og slik blir den til penger.

Etter dette knyter Marx sammen to vers fra Johannes åpenbaring 13,17 og 17,13 der den allmenne ekvivalenten er beskrevet og knyttet til det som i åpenbaringen kalles dyret og som symboliserer det onde i verden.

I oktoberutgaven av *Kapitalen* lyder sitatet slik: "Disse har en tanke, og sin kraft og sin makt gir de til dyret. Og ingen kan kjøpe eller selge uten den som har merket, dyrets navn eller tallet for dets navn".

Jeg tar her en liten ekskursjon eller utflukt rundt det. Marx hadde svært stor kunnskap om alle klassiske tekster, medregnet bibelen og han siterer av og til utvalgte deler av disse for å vise at tankene hadde vært tenkt tidligere eller i alle fall antydnet tidligere. I dette kapitlet siterer han for eksempel både fra Faust av Goethe, fra Aristoteles og fra bibelen. Når det gjelder vareverdien siterer han for eksempel Aristoteles, som var den første som hadde observert at ting ble byttet og at noe derfor måtte være likt i dem, men han kom ikke videre med analysen fordi varesamfunnet var så lite utviklet på hans tid, da slaveriet var sentralt. Derfor konkluderte Aristoteles med at det like bare var noe menneskene hadde blitt enige om som en konvensjon (en slags avtale som varte lenge).

Vi burde alle lese om igjen Johannes åpenbaring i lys av det som Marx sin kommentar innebærer. Jeg skal sitere fra min gamle bibel fra 1945. Først har vi kapittel 13,17 "... og at ingen kan kjøpe eller selge uten den som har merket, dyrets navn eller tallet for dets navn." Så har vi kapittel 17,13 "Disse har en tanke, og sin tanke og sin makt gir de til dyret."

Som vi ser har Marx satt de to tekstene sammen fra to vers og han har satt det siste verset før det første.

Denne delen av åpenbaringen handler om dyret i åpenbaringen, eller rettere, om dyrene. De to dyrene opptrer i kapittel 13. Det første dyret kom ut av havet og ble gitt å føre krig mot de hellige og seire over dem og det ble gitt makt over

alle, deres språk og ætt. Og alle på jorden skulle tilbe det unntatt de som har navnet sitt i livsens bok hos lammet som er slaktet. Det andre dyret, som kom ut av jorden, fikk det første dyrets makt, reddet dette fra døden og gjorde at jorden og de som bor der tilber det første dyret. Det andre dyret gjorde store tegn som å få ild til å falle ned fra himmelen. Det forførte dem som bodde på jorden slik at de skulle lage et bilde til det første dyret og det fikk makt til å gi dette bildet liv, slik at det kunne snakke og gjøre slik at alle som ikke ville tilbe dyrets bilde skulle drepes. Og det andre dyret gjorde slik at alle, både de små og de store, de rike og de fattige, de frie og slavene fikk et merke på den høyre hånd eller i pannen og slik at bare de som har merket, dyrets navn eller tallet for dets navn, kan kjøpe eller selge. Og så kommer tallet som er beskrevet som et menneskets tall som er 666 (eller ifølge noen kilder 616).

I kapittel 14 heter det blant annet at Babylon, som er symbolet på den syndige, forfalne, prostituerte verden, har falt og at de som tilber dyret eller dets bilde og tar merket på pannen eller hånden sin skal drikke av Guds vredesvin og pines med ild og svovel for de hellige englers og Lammets øyne. Det handler om en engel med en skarp sigd som lar sin sigd gå over jorden og avhøster vintreet der og kaster frukten (dvs. menneskene) i Guds vredes store vinperse som ble transportert ut av byen slik at blodet fra vinpersen gikk like til bislene på hestene over en distanse på ett tusen seks hundre stadier (ett stadium skal være 185 meter slik at blodet fra de som ble drept altså skulle rekke opp til en hests bittel over en samlet distanse på $185 \text{ meter} * 1600 = 296\,000 \text{ meter}$ eller ca 30 mil).

I kapittel 15 varsles de syv engler med de syv siste plager og i kapittel 16 slipper de plagene løs i verden. Med den siste engelen kom det lyn og torden og et jordskjelv som en aldri hadde opplevd. Babylon, symbolet på alt ondt, falt, og øyer og fjell forsvant. Det falt og ned hagl på hundre pund (dvs. $327 \text{ g} * 100 = 32\,700 \text{ gram}$ eller ca 33 kilo hvis vi setter pund likt romersk litra).

Så kommer kapittel 17 som handler om den store prostituerte som lyser av gull og edelstener og perler. På den prostituertes panne sto det Babylon, den store, mor til de prostituerte og til stygghetene på jord. Dyret er her beskrevet som noe som var og ikke er. Det skal stige opp fra den bunnløse avgrunn og gå under igjen. Og alle som ikke fra begynnelsen har navnet sitt i livsens bok vil både være forundret og beundrende når de ser dyret som ikke var og ikke er og som skal komme igjen. Så handler det videre om syv konger og om ti konger. Disse siste skal få et rike en kort stund og "Disse har en tanke, og sin kraft og sin makt gir de til dyret." De skal kjempe mot lammet og tape. Så handler det om at folk skal vinne over den prostituerte fordi Gud ga dem i hjertet å fullføre

hans tanke, og å fullføre samme tanke, og å gi dyret sitt rike, inntil Guds ord er blitt fullbyrdet. Og så konkluderes det med at den prostituerte er den store by som har kongedømme over kongene på jorden.

Kapittel 18 beskriver det falne Babylon, den store prostituerte. Og de som har dyrket henne, som har drevet hor og vellevnet med henne skal gråte og jamre seg når det går gale med henne. Så kommer noen interessante vers som handler om kjøpmennene på jorden som gråter og sørger over henne fordi ingen mer kjøper varene deres. Ordet varer ikke brukt, men det er klart et det er dette det dreier seg om. Blant varene er også regnet slaver og menneskesjeler. Og de som driver med skipsfart er også lei seg fordi de har blitt rike av den prostituertes kostbarheter som nå er lagt øde på en time, som det heter. Når det gjelder Babylon, symbolet på prostitusjonen så skal alt som foregikk der ta slutt "for dine kjøpmenn var stormennene på jorden, fordi alle folk ble ført vill ved den prostituertes trolldom.

De resterende kapitlene (19 – 21) handler om seieren over dragen, dyret, den prostituerte, Babylon, djevelen og at disse igjen slippes løs en kort stund for så å beseires igjen. Og etter det kommer den fine tid. Og så skal Jesus, som jo skal ha fortalt hele historien til Johannes gjennom en engel, komme tilbake ganske snart. Da blir det endelig avgjort hvem som skal komme innenfor portene til Guds rike. Salige er de som vasker sine klær, så de skal få rett til livets tre og komme inn gjennom porten til den gode by. Men utenfor er hundene og trollmennene og horkarlene og morderne og avgudsdyrkerne og enhver som elsker og taler løgn.

Gjennom Marx sin note i *Kapitalen* kan vi gi hele denne delen av Det nye testamentet en tolkning. Det er en tidlig og ganske genial allegorisk fremstilling av utviklingen av verdikategorien, frem mot fremmedgjøringen og gjennom denne til opphevingen av den og etableringen av et system der fremmedgjøringen ikke er vesentlig. Dyret symboliserer verdikategorien. Vi hører også om bildet av dyret, det gir assosiasjoner til pengeformen som jo tidlig ble knyttet til mynter med bilde av maktpersoner. At det knyttet sammen med prostitusjon er ikke så rart fordi når menneskene arbeider i et system der verdiøkningen er vesentlig vil det medføre kjøp og salg av arbeidskraft, og det kaller Marx også for den allmenne prostitusjon. Det vil si at mennesker selger sine skaperkrefter som kan brukes for å lage ting og skape tjenester som tilfredsstillere behovene til de som betaler og ikke egne behov, og det er nettopp definisjonen på prostitusjon.

For kristne mennesker som tar bibelen alvorlig er derfor Johannes åpenbaring en sterk tilskyndelse til å arbeide for å få opphevet et system der verdikategorien står sentralt. Og jo mer et samfunn domineres av verdikategorien og dens utvikling til kapital, desto sterkere står dyret, og alt som hindrer menneskenes lykke. For de kristne er det riktignok lykken i etterlivet som er viktigst, men de kan også se det som en oppgave i det dennesidige å arbeide for at dyret skal overvinnes her. Å gå inn for dyrets dominans, dvs. kapitalens stadig sterkere dominans og den stadig mer utbredte offentlige prostitusjon vil, ut fra denne tolkningen, være å gå mot hovedinnholdet i Det nye testamentet. Så de såkalte kristne bevegelser eller partiene som støtter kapitalen hører i virkeligheten til utenfor portene når det endelige regnskapet skal gjøres opp, hvis vi tar bibelen på dets egne ord.

Brev 35 – tredje brev om bytteprosessen

Etter en lang parentes om Marx sin note med tekst fra Johannes åpenbaring skal vi nå tilbake til selve teksten i *Kapitalen*.

Vi hadde nettopp sett hvordan en vare, gjennom den samfunnsmessige prosessen, får en særegen samfunnsmessig funksjon som allmenn ekvivalent og blir penger.

Marx fortsetter med å si at pengekrystallen er et nødvendig produkt av bytteprosessen, der de forskjellige arbeidsproduktene faktisk blir likestilt og derfor faktisk blir forvandlet til varer. Ettersom varebyttet øker gjennom historien utvikler seg den motsetningen mellom bruksverdi og verdi som ligger latent i varenaturen. Det er behovet for å gi denne motsetningen et ytre uttrykk i varebyttet som driver frem en sjølstendig form for vareverdien. Og denne formen faller først til ro når den er oppnådd gjennom fordoblingen av varen i vare og penger.

Historisk sett er det slik at en først byttet en bruksgjenstand mot en annen. Det er gjennom selve byttet at disse bruksgjenstandene blir varer. I begynnelsen er det slik at en person, eieren, har en ting med bruksverdi som går ut over hans egne umiddelbare behov. Fordi tingene er noe ytre i forhold til menneskene kan de skille seg av med dem. For å skille seg av med tingene kan menneskene stilltiende opptre som privateiere til disse tingene og derfor som uavhengige personer. Slike forhold finner vi ikke blant medlemmer i naturgitte fellesskap, som patriarkalsk familie, gammelindisk kommune, inkakaste osv. I begynnelsen begynner også varebyttet der disse fellesskapene slutter, ved de punktene de har kontakt med andre fremmede fellesskap eller medlemmer av disse.

Når så tingene første har blitt varer utad blir de, som en følge, også varer innad i fellesskapets liv. I begynnelsen er det kvantitative forholdet som tingene byttes i helt tilfeldig. Men etter som det blir fast behov for fremmede bruksgjenstander så blir byttet stadig gjentatt og blir til en regelmessig samfunnsmessig prosess. Og etter hvert må en del av arbeidsproduktene bli produsert for å bli byttet. Fra da av blir skillet mellom den nytten tingen har for det umiddelbare behovet og nytten det har som bytteobjekt fast etablert og bruksverdien dens skiller seg fra bytteverdien. Og på den andre siden blir det kvantitative forholdet de blir byttet i avhengig av produksjonen sjøl. De blir bestemte verdistørrelser gjennom vanen.

Tidlig i varebyttets historie der en har et umiddelbart produktbytte er hver enkelt vare umiddelbart et byttemiddel for eieren sin og ekvivalent for alle ikke-eiere hvis altså produktet har en bruksverdi for ikke-eieren. Hvis ikke vil han jo ikke bytte det til seg. Denne bytteartikkelen får ikke, på dette stadiet, en verdiform som er uavhengig av dens egen bruksverdi eller uavhengig av de individuelle behovene hos dem som bytter. Det er først med økning i byttet av produkter, av varer som blir byttet, at det utvikler seg en egen verdiform med nødvendighet.

En transaksjon der vareeiere bytter og sammenligner sine egne artikler med forskjellige andre artikler, finner aldri sted uten at de forskjellige vareeierens forskjellige varer blir byttet og sammenlignet som verdier med en og samme tredje vareart. Denne tredje varearten blir da ekvivalent for forskjellige andre varer, den får, innen snevre grenser, ekvivalentform. Det varierer hvilke varer som får denne formen, men med utviklingen av varebyttet knytter den seg til noen spesielle varearter, den blir utkrystallisert i pengeform.

Pengeformen knytter seg historisk enten til de viktigste bytteartiklene utenfra, som da er naturgitte fremtredelsesformer for hjemmeproduktenes bytteverdier. Eller den knytter seg til den bruksgjenstanden som utgjør hoveddelen av den salgbare hjemlige eiendommen, som for eksempel kveg. Nomadefolkene utviklet pengeformen først fordi alle eiendeler hos dem er i bevegelig og altså salgbar form og leveformen deres bringer dem stadig i kontakt med fremmede fellesskap, noe som oppmuntrer til bytte av produkter.

Menneskene har gjort mennesket sjøl, i form av slaver, til det opprinnelige pengematerialet, men aldri jord og grunn. Dette skjedde først under det utviklede borgerlige samfunnet i det 17. århundret og ble først prøvd omsatt i nasjonal målestokk under den borgerlige franske revolusjonen.

I samme grad som varebyttet sprenger de reinte lokale båndene og vareverdien utvider seg til å representere menneskelig arbeid overhodet, går pengeformen over på varer som på grunn av sine naturlige egenskaper egner seg til den samfunnsmessige funksjon å være allmenne ekvivalent, nemlig de edle metallene.

I siste del av dette kapitlet om bytteprosessen, som jeg håper å komme gjennom i neste brev, gjennomgår Marx flere momenter i pengenes utviklingsprosess og funksjon og avslutter med å knytte hele analysen av varene opp mot sin fremmedgjøringsanalyse.

Brev 36 – fjerde brev om bytteprosessen

Marx skriver at vi til nå bare har lært å kjenne den ene funksjonen til pengene, nemlig det å tjene som fremtredelsesform for vareverdien, dvs. som det materialet som varenes verdistørrelser blir samfunnsmessig uttrykt i. Det er bare et materiale der samtlige eksemplarer har samme likeartede kvalitet som kan tjene som allmenn ekvivalent i form av penger. En slik egenskap har gull og sølv. Så må pengevaren kunne uttrykke kvantitative forskjeller, den må kunne deles i større og mindre deler etter som den skal brukes til kjøp og salg av varer med forskjellige verdier. Og gull og sølv har fra naturen disse egenskapene.

Med dette har pengevaren fått en dobbelt bruksverdi. På den ene siden kan den brukes til smykker, til å plombere tenner osv., og på den andre siden får den en formell bruksverdi som springer ut at dens spesifikt samfunnsmessige funksjoner.

Alle andre varer forholder seg pengene som særegne varer til den allmenne varen fordi alle andre varer bare er særegne ekvivalenter til pengene, mens pengene er deres allmenne ekvivalent.

Pengeformen er altså bare en gjenspeiling i en vare av forholdene mellom alle andre varer. Det er bare når en begynner analysen med den ferdige pengeformen at dette er en ny oppdagelse. Bytteprosessen gir ikke den varen som forvandler seg til penger dens verdi, men dens verdiform.

Fordi en forvekslet disse formene og trodde at bytteprosessen gir verdi til pengene og ikke bare verdiform mente en at verdien av gull og sølv var imaginær, for en trodde jo at den oppsto i bytteprosessen.

Og fordi pengene i bestemte funksjoner kan erstattes med symboler for penger, oppsto den andre misforståelsen, at penger bare var et symbol. Det lå

nok en anelse i dette om den virkeligheten som lå bak, at pengeformen er noe ytre ved tingen og bare en fremtredelsesform for menneskelige forhold som skuler seg bak den. I den forstand er jo enhver vare et symbol fordi den som verdi bare er et tinglig skall om det menneskelige arbeidet som er nedlagt i den.

Men hvis en sier at tingenes samfunnsmessige karakter, eller den tinglige karakteren som samfunnsmessige bestemmelser av arbeidet får på grunnlag av en bestemt produksjonsmåte, bare er symboler, så har en samtidig erklært at de er menneskenes vilkårlige tankeprodukter. Fordi en ikke klarte å tyde det virkelige forholdet så prøvde en fjerne skinnet av det fremmede i dette ved å si at de bare var oppstått gjennom konvensjon, overenskomst, slik altså Aristoteles oppfattet det.

Fordi pengene er en vare kan de bare uttrykke sin egen verdistørrelse i forhold til andre varer. Derfor er pengenes verdi bestemt av den arbeidstiden det tar for å produsere dem. Og denne verdien blir uttrykt gjennom den mengden av hvilken som helst annen vare, hvis fremstilling krever samme arbeidstid.

En hadde før Marx slått fast at pengene var en vare. Men, sier Marx, det vanskelige er ikke å forstå at penger er en vare, men hvordan, hvorfor og på hvilken måte varer blir til penger. Og dette var Marx den første til å gjøre.

Til slutt i Kapitalens andre kapittel, om bytteprosessen gjennomgår Marx i igjen hovedpunktene i sin analyse av varen og sier at vi nå har fulgt utviklingen fra det enkleste verdiuttrykket, $x \text{ vare A} = y \text{ vare B}$ gjennom utviklingen av ekvivalentformen til pengeformen og at det på overflaten ser ut som om en har en ekvivalentform med en samfunnsmessig naturegenskap, uavhengig av det forholdet den springer ut av. Så sier Marx at vi har fulgt den utviklingen som befestet dette falske inntrykket. Og denne utviklingen har nådd sitt endepunkt når den allmenne ekvivalentformen er vokst sammen med naturalformen til en særegen vareart, dvs. utkrystallisert som pengeform.

Det ser ut som alle andre varer uttrykker sine verdier i pengeformen fordi den **er** penger, mens det i virkeligheten er slik at en vare **blir** penger fordi alle andre varer uttrykker sin verdi i den.

Denne prosessen, som Marx kaller en formidlende bevegelse, forsvinner i sitt eget resultat og etterlater ingen spor. Uten at varene trenger å gjøre noe, finner de sin egen verdiskikkelse utenfor og ved siden av dem selv. Disse tingene, gull og sølv, slik de er utvunnet fra naturen, er samtidig den umiddelbare inkarnasjonen av alt menneskelig arbeid. Her ligger grunnen til

pengenes magi. I den samfunnsmessige produksjonsprosessen forholder menneskene seg til hverandre som isolerte atomer. Derfor får produksjonsforholdene deres en tinglig skikkelse, uavhengig av deres kontroll og deres bevisste individuelle handlinger. Dette viser seg først og fremst gjennom at arbeidsproduktene deres allment antar vareformen. Pengefetisjens gåte er derfor bare varefetisjens gåte som er blitt synlig og blender øynene.

Slik avslutter Marx kapitlet om bytteprosessen. Neste gang skal vi begynne på tredje kapittel som er langt og handler om pengene eller varesirkulasjonen. Her ligger også mange åpninger for å forstå logikken i utviklingen frem mot kapitalisme og mange forhold innen kapitalismen selv.